

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Biståndshandläggares handlingsutrymme

**En kvalitativ studie om hur sex biståndshandläggare tar
beslut i förhållande till kvarboendepincipen**

Ellen Torkelsson och Camilla Lundberg

Kandidatuppsats (SOPA63)
VT 2022
Handledare: Elisabeth Carlstedt

Abstract

Authors: Ellen Torkelsson & Camilla Lundberg

Title: Assistance officers handling space. A qualitative study of how assistance officers make decisions in relation to the principle of remaining resident.

Supervisor: Elisabeth Carlstedt

Assessor: Johan Cronehed

The purpose of this study is to find out how assistance officers reason about making decisions about moving to special housing. We pay special attention to the principle of remaining resident, which should guide such decisions. The main focus of this study is to increase understanding and provide a clearer picture of the historical events that have resulted in the success of the remaining residency principle in elderly care. We also want to clarify the role of the assistance officer as a street-level bureaucrat. The study is based on qualitative interviews with six assistance officers working within Swedish elderly care. The interviews were conducted with assistance officers from different municipalities in south Sweden in order to identify an extended range of similarities and differences occurring in the assessment process. The theoretical perspectives used, draws on concepts from Lipsky's theory on street-level bureaucrats, and Scott & Lyman's theory on accounts.

The results show that assistance officers have a very important and complex task, where they must be able to navigate between legislation, the municipality's guidelines and regulations, as well as between the elderly's expressed needs, relatives' interests and what efforts the municipality has to offer the elderly. Before this study began, we had the view that the principle of remaining residence existed for the elderly and that it provided opportunities, the right to self-determination and freedom of choice. On the other hand, we have found in this study that the remaining residence principle also has another side, in that the principle can, on the contrary, limit the elderly's freedom of choice, based on the pursuit of cost-effectiveness and the municipality's scarce resources.

Keywords: Assistance officers, remaining residence principle, ageing in place, aging in place, elderly care

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till alla biståndshandläggare som har ställt upp på våra intervjuer och bidragit till att vi har kunnat skriva vår uppsats, genom att dela med sig av sina erfarenheter och tankar. Utan er välvilja hade inte vår uppsats kunnat genomföras.

Vi vill även tacka vår handledare Elisabeth Carlstedt, som gjort denna uppsats möjlig genom motiverande feedback och väldigt goda förslag till förbättring.

Slutligen vill vi tacka varandra för ett gott samarbete, trots att vi inte kände varandra innan uppsatsen påbörjades. Trots att vi enbart träffats fysiskt ett fåtal gånger har vi klarat av att arbeta tillsammans på ett mycket bra sätt. Tack vare denna uppsats har vi alltså lärt känna varandra och fått minnen för livet.

Skåne 2022-05-22

Ellen Torkelsson & Camilla Lundberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Problemformulering.....	6
1.2 Syfte.....	8
1.3 Frågeställningar.....	8
2. Bakgrund	8
2.1 Äldreomsorgens historia.....	8
2.2 Hemtjänst och särskilt boende.....	11
2.3 Biståndshandläggarens roll.....	11
3. Tidigare forskning	12
3.1 Vart ska de äldre bo?.....	13
3.1.1 Äldres tankar och känslor kring flytt.....	13
3.1.2 Vilka flyttar till ett särskilt boende?.....	13
3.1.3 Ordinärt boende respektive särskilt boende.....	14
3.2 Biståndshandläggares arbete.....	15
3.2.1 Handlingsutrymme och bedömning.....	15
3.2.2 Dilemman.....	16
4. Teoretiska perspektiv	17
4.1 Gräsrotsbyråkrati och handlingsutrymme.....	17
4.1.1 Klientrelationen.....	18
4.1.2 Komplexitet.....	18
4.2 Scott och Lymans teori.....	19
5. Metod	20
5.1 Val av metod.....	20
5.2 Urval och intervjuerna.....	21
5.3 Tillvägagångssätt och arbetsfördelning.....	21
5.4 Bearbetning av material.....	22
5.5 Tillförlitlighet.....	23
5.6 Forskningsetiska överväganden.....	24
5.7 Metodologiska överväganden.....	25
6. Analys	26
6.1 Handlingsutrymme och delegation.....	26
6.1.1 Sammanfattning av handlingsutrymme och delegation.....	29
6.2 Rättfärdigande av beslut.....	29
6.2.1 Argumentera och motivera.....	29
6.2.2 Retoriskt trixande i motiveringen till beslut.....	32
6.2.3 Sammanfattning av rättfärdigande av beslut.....	34
6.3 Svårigheter i att tillämpa kvarboendepincipen.....	35
6.3.1 Äldre som vill flytta.....	35
6.3.2 Äldre som inte vill flytta.....	36
6.3.3 Sammanfattning av begränsningar i tillämpningen av kvarboendepincipen.....	38
7. Diskussion och slutsats	39
7.1 Slutsats kopplat till frågeställningarna.....	39
7.1.1 Hur beskriver biståndshandläggarna sitt handlingsutrymme i beslutsprocessen?.....	39
7.1.2 Hur motiverar och argumenterar biståndshandläggare för sina beslut?.....	39
7.1.3 Möjliga dilemman i tillämpningen av kvarboendepincipen som identifieras av biståndshandläggarna.....	40
7.2 Slutdiskussion.....	40
8. Referenslista	42

Bilagor.....	47
Bilaga 1	47
Bilaga 2	48
Bilaga 3	49

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Enligt kapitel 2 socialtjänstlagen (2001:453) är det kommunen som svarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för invånarna. I socialtjänstlagen preciseras även kommunens ansvar gentemot äldre. Kommunens socialnämnd ska enligt kapitel 5 socialtjänstlagen verka för att äldre ska ha goda bostäder samtidigt som kommunen har en skyldighet att ge den äldre hjälp och stöd, som behövs i hemmet.

Idag är utgångspunkten att olika former av medicinsk och social service i första hand ska tillgodoses i hemmet av hemtjänsten, trots att lagstiftarens tanke var att den äldre ska ges utrymme till att välja om denne vill flytta till ett särskilt boende. Denna utgångspunkt brukar benämnas som kvarboendepincipen (Socialstyrelsen, 2006). Hemtjänsten kan bistå med hushållsarbetet och personlig omvårdnad i det ordinära boendet samt följa med på promenader och sociala aktiviteter. Enligt kapitel 5 socialtjänstlagen har även kommunen skyldighet att upprätta boende för service och omvårdnad till äldre individer som är i behov av särskilt stöd, alltså de så kallade särskilda boendena. De särskilda boendena är till för de äldre som har ett mer omfattande vård- och omsorgsbehov och befinner sig i livets slutskede, det vill säga de som befinner sig i den fjärde åldern. Den fjärde åldern omfattar de som är över 80 år gamla och beroende av andra för att klara av vardagen (Andersson, 2009). På dessa boenden finns det även arbetsterapeuter och sjuksköterskor tillgängliga utöver befintlig omsorgspersonal. Servicen samt vården ska även vara anpassad utifrån individens behov (Socialstyrelsen, 2016).

Inom äldrepolitiken har den så kallade kvarboendepincipen länge varit vägledande. Kvarboendepincipen föddes till följd av kritik mot den äldreomsorg och ålderdomshem som fanns på 1900-talets mitt (Akner, 2016). Begreppet kvarboendepincipen finns inte definierat i lagtexten, men däremot är definitionen, enligt Socialstyrelsen (2007), att de äldre ska ha möjlighet att bo kvar i det ordinära boendet så länge som möjligt och därmed undvika att behöva flytta till ett särskilt boende. Däremot menar Akner (2016) att frågan om en mänsklig äldreomsorg är lika aktuell idag som under 1900-talets mitt. Fler och fler äldre med olika funktionsnedsättningar bor ensamma i sina ordinära boenden till följd av kvarboendepincipen, vilket kan leda till att de äldre blir både fysiskt och psykiskt

understimulerade. Det kan i sin tur leda till en känsla av otrygghet som i kombination med understimulering kan påverka hälsan.

Det har även uppdagats en del kritik i media mot kvarboendepincipen. Forsberg (2019) skriver att PRO, pensionärernas riksförbund, menar på att kvarboendepincipen har gått för långt och att de äldre själva bör få bestämma var de ska bo samt att det ordinära boendet inte ska bli ett fängelse. Även Riksföreningen Äldres Hälsa, kritiserar kvarboendepincipen och menar att principen blivit ett svek mot de äldre då den i stället används för att berättiga bland annat nedskärningar av platser på särskilda boenden, för att bland annat dra ner ekonomiska kostnader. Det som från början var en god tanke har resulterat i att de äldre som vill flytta till boenden för gemenskap och trygghet inte får den möjligheten. Riksföreningen Äldres Hälsa menar på att det redan i dagsläget finns behov av fler platser på särskilda boenden då allt fler äldre isoleras och blir ensamma i sina ordinära boenden (Riksföreningen Äldres Hälsa, 2018).

Alla som anser sig vara i behov av stöd och hjälp kan ansöka om bistånd, däribland hemtjänst och särskilt boende enligt socialtjänstlagen. De som mottar ansökan samt utreder vilket behov som föreligger är biståndshandläggare, som arbetar på uppdrag från kommunen (Socialstyrelsen, 2016). För att göra rätt bedömning gör biståndshandläggaren först en utredning tillsammans med den äldre och ibland den äldres anhöriga för att samtala om situationen och kartlägga vilka behov den äldre individen har. Biståndshandläggaren gör sedan bedömningen och tar därefter beslut kring vilka insatser den äldre har rätt till utifrån den äldres individuella behov, lagstiftningen samt de riktlinjer som finns i kommunen (ibid.).

Om vi tar avstamp i debatten kring kvarboendepincipen kan vi anta att biståndshandläggare måste handskas med olika krav och förväntningar som kommer från många olika håll, både från kommunen, den äldre och den äldres anhöriga. Enligt Socialstyrelsen (2020) är cirka 20 procent av Sveriges befolkning 65 år eller äldre då vi till följd av den medicinska utvecklingen och förbättrade levnadsförhållanden, lever allt längre. Det innebär också att fler människor hinner utveckla demenssjukdomar och andra sjukdomar relaterade till hög ålder. Detta innebär att många i befolkningen kommer behöva vård- och stödinsatser inom några år. Wolmesjö (2014) menar att denna utveckling kommer ställa till bekymmer för biståndshandläggare när antalet äldre ökar och kommunens resurser tycks minska. Svensson, Johnsson och Laanemets (2013) skriver att biståndshandläggarnas handlingar och beslut präglas av institutionaliserade uppfattningar om kunskaper och normer och att arbetet därför

är en normativ praktik. Gränserna för vad som anses vara enligt normen förändras kontinuerligt, vilket innebär att arbetet präglas av en etisk laddning där biståndshandläggaren med hjälp av sitt handlingsutrymme, måste ta ställning och fatta beslut i komplexa situationer och dilemman.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur biståndshandläggare resonerar kring att fatta beslut om flytt till särskilt boende. Vi riktar särskild uppmärksamhet mot kvarboendepincipen, som ska guida sådana beslut.

1.3 Frågeställningar

- Hur beskriver biståndshandläggarna sitt handlingsutrymme i beslutsprocessen?
- Hur motiverar och argumenterar biståndshandläggare för sina beslut?
- Möjliga dilemman i tillämpningen av kvarboendepincipen som identifieras av biståndshandläggarna.

2. Bakgrund

I detta kapitel kommer vi presentera äldreomsorgens utveckling från fattigstuga fram till äldreomsorgen idag samt utvecklingen av kvarboendepincipen. Detta på grund av att öka förståelsen och ge en tydligare bild av vilka historiska händelser som resulterat i kvarboendepincipens framgång inom äldreomsorgen. Vi kommer även förtydliga biståndshandläggarens roll samt innebörden av särskilt boende och hemtjänst.

2.1 Äldreomsorgens historia

Äldreomsorgen har en central plats i det svenska välfärdssystemet. Den moderna, offentligt finansierade, svenska äldreomsorgen har beskrivits som väl utbyggd, av god kvalitet och finns till för alla medborgare (Szebehely, 2005). Dock har äldreomsorgen inte alltid sett ut på detta vis. Vid sekelskiftet 1900 var 1871 års fattigvårdsförordning den enda omfattande sociala lagstiftningen i Sverige och vid denna tidpunkt började man anse att denna förordning var inhuman och föråldrad. Vanligtvis kring sekelskiftet brukade familjer ta hand om sina äldre.

Men för de äldre som inte hade några privata alternativ fick de vända sig till den kommunala fattigvården, den så kallade fattigstugan. Dock förekom det flertalet missförhållanden till följd av knappa ekonomiska tillgångar. (Edebalk, 1991).

Det var först vid år 1910 som begreppet ålderdomshem blev mer utbrett i samhället. Till skillnad från den tidigare fattigstugan skulle ålderdomshemmen ha fler faciliteter då funktionen var att ge försörjning, bostad samt vård till de äldre fattiga. Dock var det inte enbart äldre som blev placerade på ålderdomshemmen. Få satsningar gjordes på sinnessjukvården och klientelblandningen förblev ett problem, främst bland småkommunerna med knappa resurser. I samhället blev debatten om blandningen av klientel stor, vilket resulterade i ett försök till att modernisera äldreboendena. Dock blev moderniseringen till en resursfråga, både ekonomiskt och arbetskraftsmässigt. Det resulterade i att den offentliga äldrepolitiken hamnade i en krissituation och tanken om att bo kvar i det ordinära boendet blev aktuellt (Edebalk, 1991).

Samtidigt som de nya riktlinjerna framlades år 1947, startade författaren Lo-Johansson en reportageresa mellan olika svenska ålderdomshem som resulterade i till fotoboken *Ålderdom* (1949) och stridsskriften *Ålderdoms-Sverige* (1952). Enligt Edebalk (1991) väckte Lo-Johansson reportageresa en stor debatt i samhället. Han beskrev den verklighet som fanns på ålderdomshemmen genom att uppmärksamma klientelblandningen, tvångsintagningar men även den bristfälliga miljö som förekom. Miljön, eller den "anda" som fanns, resulterade bland annat i tristess, passivitet och att den äldre rycktes ut sitt livssammanhang. Lo-Johansson myntade därför begreppet "hemvård i stället för vårdhem" och till följd av den kritik som uppdagades kring ålderdomshemmen föddes den nya hemmaboendeideologin och därmed kvarboendeprincipen.

Den nya ideologin hade enligt Lo-Johansson flertalet fördelar. De äldre skulle åldras på ett värdigt sätt samtidigt som det var kostnadseffektivt. För att möjliggöra hjälp och vård i hemmet organiserades hemtjänsten och för att hitta lämplig personal rekryterades medelålders hemmafruar. Under de kommande åren fick den nya ideologin alltmer fäste i samhället. Att de äldre bodde hemma ansågs vara mer humant samtidigt som samhällets kostnader för äldreomsorgen minskade (Edebalk, 1990).

År 1957 kom nya riktlinjer om att åldringsvården måste respektera äldres önskemål, intressen och den personliga integriteten. Det påbörjades en mer noggrann kontroll och besiktning av

äldres hem för att anpassa deras bostäder och möjliggöra ett oberoende liv så länge som möjligt (Edebalk, 1990). Under 1960-talet gjordes stora satsningar på åldringsvården inom socialpolitiken (Edebalk, 2016). Däremot visade sig att detta blev kostsamt, vilket resulterade i att den äldres önskemål samt de fria konsumtionsvalet, som tillkommit i 1957 års riktlinjer, inte beaktades. Politikerna styrde de äldres val bort från de dåvarande ålderdomshemmen, vilket först upptäcktes på 1980-talet (Edebalk, 1990).

I takt med att fler äldre, med alltmer omfattande funktionsnedsättningar, bodde kvar i hemmet uppstod återigen en debatt om kostnaderna. Personalen hade svårt att tillgodose de äldres behov, vilket innebar att det behövdes anställas mer kompetent personal. Detta resulterade i att kostnaderna för hemtjänsten ökade rejält under 1970-talet (Edebalk, 1990). År 1982 kom den nya socialtjänstlagen och kommunerna som dessförinnan endast varit skyldiga att ge ekonomisk hjälp till äldre och att tillhandahålla vård på ålderdomshem, fick numera en skyldighet att ta hand om social service till äldre och personer med funktionsvariation, där hemtjänst, färdtjänst, dagcentraler och servicehus ingick (SCB, 1991).

År 1992 kom Ädelreformen med målsättningen att kommunerna skulle ha ett sammanhållet ansvar för långvarig service samt vård och omsorg för äldre och personer med funktionsvariation. Kommunerna fick, utöver sitt tidigare ansvar, även en skyldighet att inrätta särskilda boendeformer, som tidigare tillhörde landstingens ansvar enligt socialtjänstlagen. Bestämmelsen ersatte den tidigare skyldigheten för kommunerna att enbart inrätta servicehus. Kommunerna fick även ansvaret över hälso- och sjukvården i de särskilda boendeformerna och fick numera anställa all hälso- och sjukvårdspersonal förutom läkare. Ansvarsfördelningen mellan kommun och landsting var komplicerad. Kommunerna kunde även få ta över hemsjukvården i den enskildes hem, men enbart efter överenskommelse med landstinget. (Edebalk, 2016)

I reformen var valfrihet en central del, vilket innebär att den äldre med stort omsorgsbehov, skulle få välja om man ville bo hemma eller flytta till en särskild boendeform. Valfriheten resulterade även i att den äldre skulle få mer inflytande över hur vården formades och kunde även välja en särskild boendeform i andra kommuner än hemkommunen. Ädelreformen ligger som grund till stor del av den äldreomsorgen vi har idag (Edebalk, 2016).

2.2 Hemtjänst och särskilt boende

När äldre börjar ha svårt att klara av vardagen på egen hand kan de ansöka om insatser, enligt 4 kapitlet 1§ socialtjänstlagen. Enligt paragrafen ska den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt, har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Biståndet ska utformas på ett sådant sätt att den enskilde ska tillförsäkras en skälig levnadsstandard.

Hemtjänst är en behovsprövad insats, enligt ovan nämnd paragraf. Av hemtjänst kan den äldre både få serviceinsatser samt omvårdnadsinsatser. Serviceinsatser kan bland annat innebära städning, inköp och social samvaro. Omvårdnadsinsatser kan vara till exempel hjälp med på- och avklädning samt dusch (Seniorval, u.å.a). Hemtjänstpersonal kan även bli delegerad vissa sjukvårdsinsatser om den äldre har hemsjukvård, vilket innebär att hemtjänsten även kan vara behjälplig med medicingivnings med mera. Hemsjukvård innebär att den äldre i stället får sjukvård i hemmet till följd av svårigheter att ta sig till exempelvis vårdcentralen (ibid.). Hemsjukvården omfattar allt fler äldre med komplexa vårdbehov och alltmer kvalificerade hälso- och sjukvårdsinsatser, bland annat till följd av att patienter skrivs ut snabbare från sjukhusen och de tekniska möjligheterna att ge vård i hemmet har ökat (Socialstyrelsen, 2020).

Dåtidens fattigstuga, som senare utvecklades till ålderdomshem, benämns idag som ett särskilt boende i lagstiftningen. Det är en behovsprövad boendeform som subventioneras och beviljas av kommunen. I dagsläget blir äldres flyttning från eget boende till särskilt boende oftast aktuellt när det föreligger omfattande omvårdnadsbehov, vilket gör att de som bor på särskilt boende idag ofta är väldigt sjuka eller är drabbade av kognitiv svikt (Seniorval, u.å.b) Särskilt boende betraktas även som en fullvärdig bostad med förutsättningarna för att leva ett självständigt liv (Socialstyrelsen, 2011).

2.3 Biståndshandläggarens roll

Biståndshandläggaren arbetar på uppdrag från kommunen och utreder och gör bedömningar om rätten till bistånd (Socialstyrelsen, 2016). Den äldre ska genom biståndet garanteras en skälig levnadsnivå och biståndshandläggaren ska i bedömningen utgå från individen, individens livssituation och samhälleliga omständigheter. Man arbetar alltså efter IBIC, individens behov i centrum. En helhetsbedömning ska göras där även upplevd otrygghet hos

den äldre ska vägas in och biståndshandläggarens olika handlingsfrihet och tolkningsutrymme är beroende av de olika kommunernas riktlinjer (Jegermalm, Lundgren & Östlund, 2020). Biståndshandläggarens roll i biståndsprocessen innebär att ett ärende ofta inleds när en enskild individ ansöker om något, till exempel hemtjänst, trygghetslarm, eller någon form av boende. Myndigheten kan även inleda handläggning genom att ta initiativ till en viss åtgärd ex officio, å tjänstens vägnar. Dessutom kan ett ärende inledas när någon anmäler ett missförhållande gällande individen (Staaf, 2014).

När en äldre kontaktar kommunen kring bistånd gör biståndshandläggaren i flesta fall ett hembesök, eller ett besök på sjukhuset om den äldre befinner sig där. Biståndshandläggaren och den äldre går under detta hembesök igenom önskemål samt hur situationen är. Efter att den äldre blivit informerad kring vilka insatser som finns, kan man lämna in en ansökan där biståndshandläggaren kan vara behjälplig. Biståndshandläggaren utreder hur behovet ser ut och hur man kan tillgodose detta. Beslut tas när utredningen är klar och bedömningen är gjord. Ett skriftligt beslut skickas hem till den sökande och är man missnöjd med beslutet har man rätt att överklaga. Detta brukar i många fall biståndshandläggaren vara behjälplig med (Seniorval, u.å.c). Under denna process är även självbestämmanderätten central, vilket innebär att individen ska ha möjlighet att tänka och ta ställning i viktiga beslut gällande sig själv utan några hinder. Detta innebär att biståndshandläggaren eller anhöriga aldrig kan fatta beslut åt den äldre, exempelvis placera den äldre på ett särskilt boende, utan samtycke (Lindelöf & Rönnbäck, 2007).

3. Tidigare forskning

Studiens syfte är att undersöka hur biståndshandläggare resonerar kring att fatta beslut om flytt till särskilt boende. Med särskild uppmärksamhet mot kvarboendepincipen som ska guida sådana beslut. För att kontextualisera vår studie kommer vi presentera tidigare forskning som vi anser har anknytning till vårt problemområde. Vi har valt att dela in tidigare forskning i två underkapitel för att dels presentera forskning kopplat till äldres boende och kvarboendepincipen, dels forskning kring biståndshandläggarnas handlingsutrymme, bedömning och de dilemman som kan uppstå i deras arbete.

För att finna relevant forskning har vi bland annat använt oss av dessa sökord: kvarboendepincipen, särskilt boende, handlingsutrymme, biståndshandläggare, elderly-care, care managers.

3.1 Vart ska de äldre bo?

3.1.1 Äldres tankar och känslor kring flytt

Haak (2006) har avhandlat äldres delaktighet och självständighet i förhållande till bostaden och miljön kring bostaden. Haak menar att bostaden har stor betydelse för att de allra äldsta ska känna sig delaktiga och självständiga. Även om de är beroende av hjälp i hemmet, vill de känna att de är delaktiga i beslut som fattas kring deras vardag. Haak skriver att när de äldre börjar känna sig ensamma och osjälvständiga i hemmet, börjar tankar kring flytt till ett mindre boende, alternativt ett särskilt boende, att komma.

En liknande studie har genomförts av Löfqvist et al. (2013), där de undersökt hur äldre reflekterar över flytt respektive åldrade i hemmet. Resultatet synliggör komplexiteten i att flytta eller bo kvar hemma. De anledningar som gör att många äldre vill bo kvar och åldras i hemmet är de starka emotionella kopplingar som finns till bostaden och grannskapet. I likhet med Haaks (2006) resultat visar det sig att äldre vill flytta, när de inte längre klarar av att känna självständighet i hemmet samt när de börjar känna sig ensamma. Löfqvist et al. (2013) kom även fram till att det fanns praktiska aspekter som motarbetar viljan att flytta, som ekonomi, men även rädslan för att mista vardagsrutiner, vilket ofta ger en ambivalent relation till att behöva flytta.

3.1.2 Vilka flyttar till ett särskilt boende?

I en rapport, bilaga till SOU 2008:113, skriver Westerlund (2008) att det finns två huvudgrupper som flyttar till särskilt boende. 90% av de som bor på ett särskilt boende har behov som uppträder oförutsägbart, vilket innebär att personen behöver tillsyn och närhet till personal dygnet runt, eftersom hemtjänstens beredskap inte är tillräcklig. Den första gruppen består av personer som lider av kognitiv svikt och som inte förmår att tillkalla hjälp. Den andra gruppen är de som kan tillkalla hjälp, men har en bristande fysisk förmåga. Dessa två grupper kan på grund av olika nedsättningar inte ta hand om sig själva, vilket gör att de beviljas ett särskilt boende.

De som idag bor på särskilda boende är väldigt fysiskt sjuka eller har kognitiv svikt. Westerlund (2008) uppger kvarboendepincipen å ena sidan kan uppfattas som ett tvång, å andra sidan är det inte många som får avslag när de ansöker om särskilt boende. Det kan även finnas risker med att äldre tvingas bo kvar i hemmet till följd av kvarboendepincipen, bland

annat att det strider med grunderna för tillträde till ett särskilt boende. Han menar på, att man i bedömningen även bör se de sociala behoven och inte enbart de fysiska och psykiska behoven. Vidare framkommer det att personer som ansöker om särskilt boende på grund av sociala behov ofta blir hänvisade till ett trygghetsboende.

3.1.3 Ordinärt boende respektive särskilt boende

Granbom et al. (2016) har i en studie undersökt tillgänglighetsproblem i det svenska bostadsbeståndet. De menar på att det ordinära boendet behöver ha en viss grundläggande tillgänglighet för att den äldre ska kunna bo kvar i sitt boende. Då äldre människor ofta drabbas av olika typer av funktionsnedsättningar ställer detta krav på bostadsanpassning. Om den fysiska miljön utgör ett hinder för den äldre i vardagen, finns det risk att den äldre kommer drabbas av negativa hälsoeffekter och i sin tur belasta hälso- och sjukvården. Det kan bland annat vara så att den äldre skadar sig fysiskt i sin hemmiljö, men det kan även innebära att den äldre blir isolerad i sitt hem, till följd av att den äldre inte klarar av att delta i sociala aktiviteter längre, till följd av att de har svårigheter att ta sig ut ur sitt hem exempelvis. Resultatet pekar på att det finns betydande tillgänglighetsproblem, trots att det i bostadsbeståndet finns en hög standard.

I en rapport, bilaga till SOU 2008:113, skriver även Iwarsson (2008) om vikten av att tillgänglighetsanpassa bostäder för att möjliggöra bibehålla bland annat de äldres livskvalité, hälsa och delaktighet. Det är även viktigt att se den äldres enskilda situation då tillgänglighet är en komplex fråga. Iwarsson riktar även en viss kritik mot kvarboendeprincipen, då det i framtiden kommer vara svårt att ge alla äldre en tillgänglig bostad med tanke på variationsrikedomen och komplexiteten mellan den äldre individen och bostadsmiljön.

Rahm Hallberg (2008) presenterar en jämförande studie mellan de som får hjälp i det ordinära boendet respektive de som får hjälp på ett särskilt boende. Resultatet är att de äldre i allmänhet är nöjda både i hemmet och på de särskilda boendena. Vidare anför Rahm Hallberg att man i vetenskaplig synvinkel inte funnit något stöd, för att det skulle ge bättre livskvalitet med insatser i det ordinära boendet jämfört med det särskilda boendet.

3.2 Biståndshandläggares arbete

3.2.1 Handlingsutrymme och bedömning

Wolmesjö (2014) skriver att i takt med att andelen äldre ökar och att fler med behov av omsorg och vård väljer att bo kvar i hemmet, ställs högre krav på de som arbetar med omsorg, men även bland de som utreder och fattar beslut om olika former av bistånd. Biståndshandläggaren är därmed ofta den första av olika professionella, som den som är i behov av olika former av stöd, omsorg och service, kommer i kontakt med. Isaksson (2014) beskriver i sin artikel att det är mellan organisationen och den professionella som handlingsutrymmet skapas. Handlingsutrymmet är sin tur ett sätt för att välja hur man ska agera i olika situationer utifrån de uppdrag som organisationen tydliggjort. Utöver lagrummet behöver alltså biståndshandläggare ta hänsyn till organisationen och ekonomiska aspekter, som i de flesta kommuner även måste prioriteras. Wolmesjö (2014) anser att detta är en fråga om hur kommunerna hanterar ansvaret för vård och omsorg av äldre, när andelen äldre ökar, samtidigt som de ekonomiska och personella resurserna tycks minska.

Dunér och Nordström (2005) menar att biståndshandläggare utvecklar olika handlingsätt inom ramen för de villkor som deras handlingsutrymme innebär; lagar och regler, organisatoriska riktlinjer och moraliska villkor, såsom normer och värderingar. Vidare hänvisar Dunér och Nordström till Lindelöf och Rönnbäck (2007), som menar att socialtjänstlagen ger biståndshandläggare ett handlingsutrymme att fatta beslut utöver de standardiserade lösningar som är möjliga, men trots det använder de inte sitt handlingsutrymme i den utsträckning de har befogenhet för. De hänvisar till skillnaden mellan handlingsutrymme och handlingsförmåga, när ett maximalt handlingsutrymme finns, då biståndshandläggarna har förmåga att utnyttja hela sitt handlingsutrymme. I en artikel av Ponnert och Svensson (2016) framkommer det att standardisering, som utökade riktlinjer, vägledande beslut och organisatoriska krav minskar osäkerheten i arbetet inom människobehandlande organisationer. Detta bidrar till legitimitet, samtidigt som de professionellas handlingsutrymme minskar till en följd av detta. Vidare menar Ponnert och Svensson att människobehandlande organisationer påverkas av marknaden och strävar därför efter effektivisering i arbetet genom standardiserade metoder. Dessa metoder leder till att kategorisera klienter i stället för att ge dem individuella insatser, vilket kan bidra till att de professionella blir osäkra när det verkligen krävs en individuell bedömning.

Dunér (2018) har genomfört en studie där behovsbedömningssamtalen mellan de äldre, anhöriga och biståndshandläggaren har analyserats. Resultaten visade att biståndshandläggare handskas med motstridiga krav och förväntningar. Deras beslut behöver anpassas efter de resurser som finns, de behöver baseras på individuella behov och de ska kunna behandla alla likvärdigt. Även om biståndshandläggarna har delegation att fatta beslut, så menar Dunér att de ofta anpassar sina beslut till organisationernas krav och resurser och att de därför måste arbeta mer självständigt utifrån sin profession, för att kunna respektera den äldres självbestämmande och behov. I likhet med Dunérs studie har även Lindelöf och Rönnbäck (2004) tidigare presenterat ett liknande resultat i en avhandling. De har undersökt hur biståndet fördelas och kommit fram till att biståndshandläggare tenderar att grunda sina beslut utifrån vilka insatser som finns att tillgå, i stället för att grunda bedömningen på den enskildes behov.

3.2.2 Dilemman

Dunér och Nordström (2005) beskriver att det kan uppstå situationer av dilemmakaraktär, där det inte finns några givna lösningar och att det kan vara svårt att förutspå hur biståndshandläggare ska och kan handla, utifrån regler och riktlinjer. Lika svårt kan det vara att uttala sig om ett visst agerande är rätt eller fel.

Dunér och Nordström anser att det är viktigt att uppmärksamma etiska och moraliska problem och överväganden, som är förknippade med biståndshandläggares arbete. Detta för att undvika att inte kunna lösa en situation, där det både blir bra för de sökande och deras närstående. Dunér (2020) menar att biståndshandläggare regelbundet stöter på svåra problem och dilemman i sitt arbete. Det kan uppstå dilemman när den äldres önskemål inte stämmer överens med vad anhöriga vill eller beroende på lagar, regler och ekonomiska ramar. En annan typ av dilemman, som även kan uppstå i biståndshandläggarnas arbete, är när de olika professionerna som samverkar inte har samma uppfattning om vad som är bäst för den äldre. Österholm, Taghizadeh och Olsson (2015) har i en studie undersökt hur biståndshandläggare hanterar olika dilemman i bedömningssamtal. De har kommit fram till att just självbestämmandet kan bidra till att biståndshandläggarna kan hamna i komplexa situationer, där de kan komma i kläm mellan lagen och den äldres vilja. Detta är ofta förekommande när det handlar om kognitiva sjukdomar, där individen inte kan se till sitt eget bästa.

Dunér, Bjälkebring och Johansson (2018) har gjort en intervjustudie där de undersöker äldres valmöjlighet och möjlighet att kontrollera sin äldreomsorg. De kom fram till att det finns tre olika tillvägagångssätt som biståndshandläggaren kan använda för att ge de äldre utrymme för önskemål och valmöjlighet. För att biståndshandläggare ska kunna ge äldre valmöjligheter och kontroll, samt en anpassad service, behövs tillräckliga ekonomiska och organisatoriska resurser. Det finns tre tillvägagångssätt som biståndshandläggare kan använda för att ge den äldre inflytande är att testa och revidera insatser, kvalitetsförbättring genom konkurrens av utförare samt ett nära samarbete mellan den äldre, utförare av insatserna samt biståndshandläggaren.

För att hantera komplicerade och svåra ärenden påpekar Staaf och Wolmesjö (2014) vikten av att kunna söka stöd hos kollegor och bolla idéer med varandra. Många föredrar att diskutera ärenden i det team eller i olika informella grupper för att nå en kollegial handledning. Biståndshandläggare har också veckomöten med en närvarande chef och i vissa kommuner har biståndshandläggare även tillgång till extern handledning.

4. Teoretiska perspektiv

I detta kapitel kommer vi redogöra för vilka teoretiska tolkningsramar vi kommer använda för att analysera vårt insamlade material. Vi kommer främst att använda oss av Michael Lipskys (2010) organisationsteori om *street-level bureaucrats* som policyskapare, gräsrotsbyråkrater på svenska, men vi kommer även använda oss av Scott och Lymans (1968) teori om *accounts*.

4.1 Gräsrotsbyråkrati och handlingsutrymme

Lipskys (2010) bok *Street-level bureaucracy - dilemmas of the individual in public services* handlar om byråkrati på gatunivå, individens dilemman inom offentliga tjänster. Enligt Lipsky är *street-level bureaucracy* en paradox mellan byråkrati, med en uppsättning regler och auktoritetsstrukturer och gatunivå, som innebär ett avstånd från det centrum där myndigheten förmodligen finns.

Lipsky (2010) menar att biståndshandläggare är gräsrotsbyråkrater, som arbetar fram egna policys från beslut tagna uppifrån och att de skapar policys genom de beslut de tar i den löpande verksamheten, dessutom skapas biståndshandläggares rutiner utifrån dagliga möten med allmänheten. Policys arbetas fram genom det faktiska arbetet som utförs utifrån

organisationens ramar. Denna teori hjälper oss att förstå biståndshandläggarens roll i en organisationshierarkisk miljö samt vilka svårigheter och dilemman som uppstår mellan den äldres önskan och behov, insatser som finns att erbjuda och kvarboendepincipen som ska vägleda bedömningen.

Teorin om *street-level bureaucracy* handlar även om att offentligt anställda tjänstemän, i vårt fall biståndshandläggare, dels har direktkontakt med enskilda medborgare, dels har handlingsfrihet i sitt arbete. Handlingsutrymmet får dock inte se ut hur som helst utan kriterierna som följer en gräsrotsbyråkrat, är att de inom sitt handlingsutrymme har möjlighet att göra egna bedömningar och fatta beslut, samtidigt som de måste förhålla sig till de yttre ramar som organisationen har, tillika de regelverk som styrs uppifrån (Lipsky, 2010).

4.1.1 Klientrelationen

Lipsky (2010) berör begreppet klientrelationen. Klientrelationen är en kontakt mellan gräsrotsbyråkrat och klient, men det är även en kontakt mellan organisation och klient. Gräsrotsbyråkrats ställning i organisationen och direktkontakten med klienterna gör att det krävs att gräsrotsbyråkrater har ett stort handlingsutrymme, för att kunna utföra sitt arbete för varje klient och tillgodose deras individuella behov. Biståndshandläggare kan därför hamna i olika komplexa situationer och därmed ställas inför dilemman som kan innebära att de förväntas uppnå rättssäkerhet och rättvisa för de äldre, samtidigt som de ska individanpassa besluten. Lipsky utgår från konflikten mellan personligt och organisationsstyrt beteende, där gräsrotsbyråkraten och överordnad har ett förhållande byggt på inneboende motsättningar, som utgår från att gräsrotsbyråkraten har vissa resurser att sätta in och försvara sig mot organisationens krav på byråkratiskt beteende.

4.1.2. Komplexitet

Biståndshandläggare ses, enligt Lipsky (2010), som att de ställs inför dilemmat mellan kontroll och självbestämmanderätt och han menar att gräsrotsbyråkraten i sin roll är en medlare mellan stat och medborgare. Gräsrotsbyråkraten är den som träffar klienten ansikte mot ansikte, samtidigt som den ska avgöra vilka insatser den sökande är berättigad till, enligt den instrumentella beslutsordningen. Det är endast gräsrotsbyråkraten som interagerar med den sökande och därför också den som har tillgång till den hjälpsökandes behov, önskemål och krav, samt tillgång till myndighetens riktlinjer och lagar. Det ger gräsrotsbyråkraten makt över såväl den hjälpsökande som organisationen den arbetar i. Rollen innebär att

gräsrotsbyråkraten ska kunna tolka och förmedla de ambitioner politikerna har, samtidigt som den ska sträva efter att den hjälpsökande får sina behov uppfyllda. Biståndshandläggare kan därför ställas inför dilemmat att vara lyhörd gentemot den enskilde och samtidigt vara lojal för standardisering som arbetet kräver.

4.2 Scott och Lymans teori

Till följd av handlingsutrymmet, behöver biståndshandläggare själva fatta beslut och handla i vissa komplexa situationer och svåra dilemman. För att förstå och undersöka vilka delar av beslutsprocessen som biståndshandläggare upplever som svåra eller problematiska, kommer vi använda oss av sociologerna Scott och Lymans (1968) teori om *accounts*.

Scott och Lyman (1968) menar på att samtal är det grundläggande i mänskliga relationer. Accounts är då ett språkligt verktyg, som människor använder i social interaktion, för att förklara för andra varför man handlat på ett sätt som visat sig vara oförutsägbart eller ogynnsamt, kopplat till den andres förväntningar. För att ett account ska uppstå, måste det ske en form av konfrontation som är formulerad av någon annan eller personen själv. Responsen på ett account kan bli antingen av att handlingen är socialt accepterad eller hedrar, alternativt kan handlingen förklaras vara av illegitim karaktär, alltså inte accepterad.

Accounts kan yttras på många olika sätt, men hur de presenteras hör ihop med de rådande kulturella normerna samt den sammantagna situationen. Alltså i vissa sammanhang och kulturer kan vissa beteenden och handlingar behöva förklaras, medan de i andra kulturer och situationer är accepterade. Vidare menar Scott och Lyman att det finns två olika typer av accounts, *excuses* och *justifications*. Översättningen blir ursäkter och rättfärdigande. Ursäkter och rättfärdigade används när en person har handlat eller betett sig felaktigt i förhållande till det rätta. Ursäkter innebär att personen förnekar eller förminskar sitt ansvar för handlingen eller beteendet men erkänner att konsekvenserna eller utfallet till handlingen är ogynnsamt. Scott och Lyman beskriver att det finns fyra olika typer av ursäkter. Det är accident, defeasibility, biological drives och scapegoating. Rättfärdigande, *justification*, innebär att personen som utfört handlingen eller ett beteende, tar fullt ansvar, men däremot förnekar, alternativt förminskar, att handlingen får ett ogynnsamt utfall eller en ogynnsam konsekvens (Scott & Lyman, 1968).

Genom att använda denna teori om *account* kan vi analysera vad biståndshandläggare själva upplever eller vad de tror andra upplever som problematiskt. Biståndshandläggare kommer

därmed behöver använda ursäkter och rättfärdigande för att motivera och argumentera för deras handlingar, till följd av att exempelvis deras beslut eller kan tolkas som att de går emot vissa normer. På så sätt blir de normer som omgärdar biståndshandläggarnas arbete synliggjorda. För att analysera materialet kommer vi använda oss av begreppet *account* som innefattar båda de två olika typerna av *account*, det vill säga både ursäkter och rättfärdigande. Vi kommer alltså inte lägga fokus på att definiera vilket typ av enskilt *account* som biståndshandläggarna använder sig av.

5. Metod

I detta kapitel kommer vi redogöra för studiens metod. Vi kommer presentera hur vi genomfört studien samt vilka metodval vi använt för att samla och analysera det empiriska materialet. Vi kommer även diskutera kring tillförlitlighet, etiska övervägande och våra metodval.

5.1 Val av metod

Vi har valt att utgå från en kvalitativ metod, som överensstämmer med vårt syfte, eftersom vi ville undersöka hur biståndshandläggare resonerar kring att fatta beslut om flytt till särskilt boende. Särskild uppmärksamhet riktas mot kvarboendepincipen, som ska guida sådana beslut. Kvalitativa metoder används ofta när man vill ha kunskap om ett fenomen och för att nå en fördjupad förståelse utifrån deltagarnas perspektiv (Bryman, 2018). Den kvalitativa metoden innebär att forskaren kommer nära de människor som studien handlar om och det finns en stor flexibilitet i undersökningsmetoderna (Ahrne & Svensson, 2015). Kvalitativa metoder lämpar sig bra i vårt arbete, då det ger oss möjlighet att undersöka nya upptäckter under arbetets gång, vilket vi har gjort då vår ambition i början av studien var att undersöka enbart kvarboendepincipen. Vi valde att genomföra vår insamling av empiri med hjälp av kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Jacobsen (2007) menar att man exempelvis genom intervjuer kan samla in rådata, som sedan struktureras för att kunna analysera vilka skillnader och olikheter som framträder i materialet. Kvalitativa intervjuer har enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2017) fördelen att forskaren kan anpassa frågorna och den ordning man ställer dem i efter situationen.

5.2 Urval och intervjuerna

För att välja ut relevanta intervjupersoner har vi använt oss av ett målstyrt urval, då vi på förhand har bestämt oss för att intervjua biståndshandläggare. Vi har intervjuat sex biståndshandläggare från fyra olika kommuner i södra Sverige. Det målstyrda urvalet är vanligt inom kvalitativ forskning, eftersom man strategiskt väljer ut intervjupersoner som har relevant kunskap kopplat till studiens syfte och frågeställningar (Bryman, 2018). För att komma i kontakt med våra intervjupersoner sökte vi inledningsvis upp mejladresser till olika kommuners biståndshandläggare. Vi hade inga bestämda kriterier gällande, kön, ålder, utbildning eller antal år i yrket. De kraven vi hade var att alla arbetar som biståndshandläggare inom äldreomsorgen samt har kunskap kring kvarboendepincipen. Vår första tanke var att söka efter biståndshandläggare som varit yrkesverksamma i mer än fem år, dock insåg vi snabbt att det var tidskrävande och svårt att få tag i. Eftersom denna studie ska utföras under begränsad tid, fick vi ändra i kraven på intervjupersonerna.

För att få fram vår empiri, valde vi att använda oss av semistrukturerade intervjuer. Intervjumetoden innebär att forskaren har möjlighet att ställa strukturerade förutbestämda frågor till alla intervjupersoner, men har friheten att omformulera dem för att kunna jämföra svaren. Den som intervjuar har flexibiliteten att ställa följdfrågor under intervjuerna och intervjupersonerna får då möjlighet att förtydliga och vidareutveckla svaren (Bryman, 2018; Tim, 2013). Semistrukturerade intervjuer är en blandning mellan strukturerade- och ostrukturerade intervjuer och innebär att forskaren har möjlighet att både ställa stängda och öppna frågor, samt att man utgår från ett slags schema, alternativt en intervjuguide (se bilaga 3) med olika teman, som forskaren har arbetat fram (Bryman, 2018). Därmed kan forskaren genom att ställa följdfrågor, eller omformulera frågor efterhand som intervjuerna fortlöper, för att få en bredare bild med fler skiftningar än vid en standardiserad intervju (Eriksson-Zetterquist och Ahrne, 2017).

5.3 Tillvägagångssätt och arbetsfördelning

Inledningsvis började vi söka efter intervjupersoner genom att skicka mejl till flertalet biståndshandläggare i olika kommuner, med en förfrågan om medverkan och ett informationsbrev (se bilaga 1). Vår ambition var att utföra alla våra intervjuer fysiskt på intervjupersonernas arbetsplats. På grund av sjukdom och önskemål från intervjupersonerna, utfördes två av dem via Zoom och resterande fyra på deras arbetsplatser. Då två av våra

intervjuer genomfördes digitalt, är detta en aspekt vi bör ta hänsyn till. För att bibehålla känslan av det fysiska mötet genomfördes intervjuerna med webbkamera. Vi valde att dela upp intervjuerna mellan varandra, den student som inte höll i intervjun var närvarande via antingen telefon eller videolänk för att ge utrymme till att ställa följdfrågor och fånga upp de luckor som kunde uppstå under intervjun.

Direkt efter att vi genomfört den första intervjun påbörjade vi transkriberingen, även detta delade vi studenter upp mellan varandra. När alla intervjuer var transkriberade läste vi igenom materialet noggrant innan vi påbörjade tematiseringen, som vi genomförde tillsammans. När vi var klara med tematiseringen och kodningen fick vi fram flertalet begrepp och teman. Därefter tillämpade vi våra teorier på vårt material och påbörjade analysen. Analysen fick vi vid flertalet tillfällen skriva om och i detta arbete insåg vi att vårt syfte och frågeställningar fick revideras, följt av att vi i vårt material hittat andra intressanta upptäckter. Från att vår ambition var att undersöka enbart kvarboendepincipen, har vi i stället valt att undersöka hur biståndshandläggare, utifrån sitt handlingsutrymme, tillämpar kvarboendepincipen.

Under arbetet har vi studenter hjälpts åt med det mesta. Då vi bor på två geografiskt skilda platser har vi inte träffats fysiskt vid så många tillfällen, däremot har vi varje dag träffats genom Zoom för att diskutera, dela upp och skriva på arbetet. Vissa kapitel har vi delat upp, såsom tidigare forskning, medan andra har vi skrivit tillsammans. Vi har under arbetets gång insett att vi kompletterar varandra bra. Sammanfattningsvis har vi båda studenter varit nöjda med det arbetssätt som vi använt.

5.4 Bearbetning av material

Vi har använt oss av en abduktiv ansats där vi pendlar mellan teori och material för att hitta relevanta analytiska teman. En abduktiv ansats är en blandning mellan induktiv och deduktiv (Svensson, 2017). Den induktiva innebär att forskarens insamlade data leder fram till en teori, som ska förklara vad resultatet av empirin innebär. Den deduktiva ansatsen styrs av teorier, vilka kan styra vad som anses vara relevant i datainsamlingen (Bryman, 2018). I vår studie har vi alltså svängt fram och tillbaka mellan teorin och vårt insamlade material, för att kunna arbeta fram olika teman och därefter kunna få fram vår analys av det insamlade materialet tillsammans med de teorier vi valt att utgå från.

Vi utgick från en tematisk analys, där vi inledningsvis transkriberade intervjuerna direkt efter att de utförts och det ordagrant för att få med allt insamlat material. Vi kodade materialet

genom att markera med olika färger. Vi arbetade fram olika teman utifrån kodningen för att lättare kunna strukturera och sammanfatta materialet, så att vi kunde knyta samman det med vårt syfte och frågeställningar (Lind, 2017; Jönsson, 2010). Enligt Bryman (2018) finns det olika typer av kodning och vi valde en öppen kodning, som betyder att forskaren transkriberar en text, läser igenom den och greppar helheten, för att sammanfatta den i mindre kategorier och fånga upp det väsentliga, vilka slutligen svarar på forskningsfrågorna. För att analysera materialet tar vi stöd av Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrater samt Scott och Lymans (1968) teori om *account*.

5. 5 Tillförlitlighet

För att mäta tillförlitlighet i en studie används vanligtvis begreppen reliabilitet, validitet och generaliserbarhet. Dock kan det enligt Bryman (2018) vara svårt att tillämpa dessa begrepp i en kvalitativ studie då begreppen främst är anpassade för att mäta tillförlitlighet i kvantitativa studier. Därför kommer vi använda oss av begrepp; såsom trovärdighet, överförbarhet samt pålitlighet, för att bedöma vår studies tillförlitlighet.

Ahrne och Svensson (2015) menar att en studie blir trovärdig när läsaren blir övertygad om att studien har gjorts på ett korrekt sätt, det vill säga att den inte baseras på gissningar och spekulationer. För att försöka uppnå en trovärdighet har vi transkriberat intervjuerna i dess helhet, så att inte delar av intervjuerna försvinner. Vi har även haft möjlighet att efter intervjuerna skicka mejl till biståndshandläggare, för att säkerställa om det var något som vi ansåg var oklart i materialet, vilket skapar färre tolkningsfel. För att vår studie ska vara pålitlig har vi strävat efter att vara så transparenta som möjligt och redovisa vårt tillvägagångssätt och alla steg vi genomfört i studien. Detta för att ge läsaren utrymme till att kritiskt granska våra resonemang och tankar. För att göra vår studie överförbar har vår ambition varit att presentera ett detaljrikt resultat, för att göra det möjligt att överföra studien till en annan miljö (Bryman, 2018). För att möjliggöra detta har vi bland annat transkriberat intervjuerna i sin helhet, så att vi skulle kunna använda citat i vår analys, för att bidra till en tydligare bild av vårt material.

Under intervjuerna med biståndshandläggarna hade vi inställningen att inte uttrycka egna åsikter och värderingar, för att inte riskera att påverka intervjupersonernas svar. Vi har även under arbetets gång varit medvetna om vår egen roll och att våra värderingar och åsikter kan färga innehållet.

5. 6 Forskningsetiska överväganden

Innan vi påbörjade vår studie hade vi ambitionen att enbart undersöka kvarboendeprincipen och vi diskuterade huruvida studien skulle påverka biståndshandläggarna utifrån en etisk aspekt. Vi kom fram till att studien handlar om biståndshandläggarnas yrke och därför inte påverkar intervjupersonerna som enskilda individer.

Därefter kontaktades biståndshandläggare med ett bifogat informationsbrev. Vi utgick från de grundläggande etiska frågorna som Bryman (2018) berör gällande frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet, för att skapa trygghet hos intervjupersonerna.

Som vi tidigare nämnt har vi genom vårt informationsbrev (se bilaga 1) informerat intervjupersonerna om studiens syfte innan de fick ta ställning till medverkan. Vi har även i vårt samtyckesbrev och muntligt informerat om att deras medverkan och uppgifter skulle handskas konfidentiellt. Vi har även försökt att tillämpa de fyra forskningsetiska principerna, vilka är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. (Vetenskapsrådet, 2002; Bryman, 2018)

Informationskravet innebär att man ska informera berörda om studiens syfte. Att de ska känna till att det är frivilligt att medverka och att de kan avbryta sin medverkan när de vill. Intervjupersonerna ska även få information om vad studien går ut på. *Samtyckeskravet* innebär att berörda har rätt att själva bestämma över sin medverkan. *Konfidentialitetskravet* innebär att intervjupersonernas uppgifter ska behandlas på ett sätt, så att obehöriga inte kan ta del av dem och de ska även tillfrågas om den insamlade empirin kan uppfattas som känslig för dem. Detta har vi uppnått genom att förvara transkriberingen samt samtyckesblanketterna (se bilaga 2) på ett sådant sätt att det enbart är vi studenter och vår handledare som kan ta del av dessa. *Nyttjandekravet* innebär att den insamlade empirin från intervjupersonerna endast ska användas till forskningsändamål. Vi kommer radera och förstöra vårt transkriberade material när studien är färdigställd och godkänd då materialet enbart ska vara till för denna studie.

Vi har strävat efter att utföra denna studie på ett systematiskt sätt för att nå en trovärdighet för undersökningens resultat. Vår ambition under hela studien har varit att förhålla oss till de etiska kraven för att uppnå en etiskt försvarbar studie, genom att vara så transparenta som möjligt. Vi har försökt att presentera studien på ett klart och tydligt sätt, för att läsaren ska kunna hänga med, trots att den inte varit med under hela processen (Lind, 2017; Eldén, 2020).

5. 7 Metodologiska överväganden

I vår studie har vi valt att använda oss av en kvalitativ ansats då vårt syfte är att undersöka hur boståndshandläggare resonerar kring att fatta beslut om flytt till särskilt boende, med särskild uppmärksamhet mot kvarboendepincipen som ska guida sådana beslut. Vår ambition var att få en nyanserad och djupare förståelse av vårt valda forskningsproblem, vilket gör att en kvalitativ ansats är att föredra framför en kvantitativ ansats. Bryman (2018) menar att forskaren i en kvantitativ studie styrs utifrån frågor och intressen, som används när man vill visa kausala samband. Medan i den kvalitativa studien är det deltagarnas perspektiv och uppfattningar av fenomenet, som är utgångspunkten.

Vi valde att använda oss av en semistrukturerad intervjuguide när vi genomförde våra intervjuer. Enligt Bryman (2018) innebär en semistrukturerad intervju att forskaren har förberett intervjufrågor utifrån specifika teman och med en sådan guide, kan forskaren ställa följdfrågor och respondenten har möjlighet att utforma sina svar som den vill. Detta bidrar till att vi, som tidigare nämnt, kan få en djupare förståelse för problemet utifrån boståndshandläggarnas resonemang. Hade vi i stället utgått från en strukturerad intervju, hade våra frågor inte gett oss samma djup och bredd och våra intervjupersoner hade inte getts samma möjlighet att tala fritt och svara på eventuella följdfrågor som uppkom under intervjuerna. Likaså skulle en ostrukturerad intervju kunna riskera att vi frångått vårt huvudsakliga forskningsproblem och att våra forskningsfrågor inte blev besvarade. I en ostrukturerad intervju använder forskaren minneslappar med teman på, där intervjupersonerna får tala fritt om sina upplevelser.

I vårt val av intervjupersoner var vi båda överens om att det endast skulle vara boståndshandläggare och inte de äldre som är målgruppen för forskningsproblemet. Detta valde vi dels utifrån etiska skäl, dels utifrån den aspekt att vi formade vårt syfte och frågeställningar, så att studien skulle utgå från de som jobbar med målgruppen. Det vi skulle kunna åstadkomma med att intervjua även de äldre, är att vi skulle få en närhet och en nära relation till personerna vi studerar. "Se världen med deras ögon", som Bryman (2018) menar är en kvalitativ forskarens strävan.

För att analysera vår empiri har vi valt att använda oss av en kvalitativ tematisk analys. Ett annat alternativ hade varit att utgå från en grundad teori vid bearbetning av materialet. Grundad teori bygger på att man utvecklar en teori och att forskaren fortsätter att analysera

material tills det inte går längre, en teoretisk mättnad (Bryman, 2018). Dock valde vi inte denna metod då vårt syfte med studien inte är att generera någon ny teori inom vårt problemområde.

6. Analys

I detta kapitel kommer att vi presentera studiens resultat genom att analysera vårt material utifrån Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrater samt utifrån Scott och Lymans (1968) teori om *accounts*. Vårt material består av sex intervjuer och i analysen har vi valt att namnge biståndshandläggarna B1-B6. Vi har valt att strukturera upp analysen med tre underkapitel. Det första kapitlet är av beskrivande karaktär, där vi redogör för biståndshandläggarnas beskrivning av sitt handlingsutrymme och delegation, för att visa hur gräsrotsbyråkrater agerar inom de organisatoriska ramarna. Det första kapitlet kan ses som en grund inför de två nästkommande kapitel som är mer av analytisk karaktär.

6.1 Handlingsutrymme och delegation

Enligt Lipsky (2010) är biståndshandläggaren en gräsrotsbyråkrat som verkar mellan organisationen och klienten. För att en gräsrotsbyråkrat ska ha möjlighet att göra individuella bedömningar och tillgodose klienternas individuella behov samt tolka och följa organisationens riktlinjer och normer, krävs ett handlingsutrymme och en handlingsfrihet. Handlingsutrymmet kan spela stor roll, speciellt i komplexa situationer, där det kan ställas krav på att biståndshandläggaren bemöter klienten med extra försiktighet och känsla. Förmågan för gräsrotsbyråkrater att behandla klienter som individer, blir ofta kompromissat av att organisationen ställer krav på effektivitet i arbetet. Alla våra intervjupersoner arbetar i en kommunal organisation och har kollegor, chefer, regler och riktlinjer att förhålla sig till. Det synliggörs i våra intervjuer att biståndshandläggarna har olika stort handlingsutrymme och olika omfattning på delegation från kommunens socialnämnd. Vilket kan resultera i att biståndshandläggare från olika kommuner har olika utrymme att fatta individuella beslut. Trots detta upplever samtliga handläggare att de har stort handlingsutrymme.

...jag upplever ju att jag har ett stort handlingsutrymme, det gör jag. Visst har vi riktlinjer som vi ska förhålla oss till, men vi fattar ju inte beslut utifrån riktlinjerna...(B2).

Biståndshandläggaren förklarar att riktlinjerna är som hjälp och stöd för beslutsfattandet, men att det däremot inte fattas några beslut utifrån riktlinjerna. Detta kan tolkas som att riktlinjerna enbart ska vara en mall eller stöd för att underlätta biståndshandläggarnas arbete, men att besluten däremot baseras på den äldre individen. B2 berör, liksom de andra biståndshandläggarna, att det finns möjlighet att avvika från riktlinjerna vid behov.

...finns det anledningar att gå utanför, så får vi ju diskutera det i gruppen eller med vår chef, att vi upplever det här och det här och denna person kan inte tillgodose sina behov i vår vanliga ram. Så vi kan gå utanför våra riktlinjer om ett särskilt behov är styrkt (B2).

B2 uppger att när den äldres behov inte kan tillgodoses inom den normativa ramen, kan biståndshandläggarna i sitt handlingsutrymme gå utanför riktlinjerna, vilket synliggör vikten av handlingsutrymmet. I citatet framkommer det att biståndshandläggaren har riktlinjer att förhålla sig till, exempel på detta är antal duschar i veckan och liknande. I likhet med Lipskys (2010) resonemang om att biståndshandläggaren standardiserar insatserna för att underlätta arbetet. Däremot poängterar biståndshandläggaren att det absolut finns möjlighet att fatta beslut som inte är i enlighet med riktlinjerna, för att tillgodose den äldres behov. Detta tyder på att biståndshandläggarna har en handlingsfrihet att arbeta fram egna policys, som enligt Lipsky behövs för att utföra sitt arbete. Dunér och Nordström (2005) uppger att biståndshandläggare måste lyda lagen, vara lojala tjänstemän och visa hänsyn till medborgarna. Därför kan det uppstå problem, när dessa krav kommer i konflikt med varandra. På samma sätt beskriver Dunér (2007) att biståndshandläggare ska garantera att alla medborgare ska bedömas rättvist samtidigt som de tillgängliga resurserna ska användas effektivt och att de därför tenderar att ta beslut utifrån riktlinjerna och regelverk.

I intervjuerna framkommer det att biståndshandläggarna behöver ett handlingsutrymme för att tillgodose de äldres behov och fatta individbaserade beslut i komplexa ärenden. För att hantera komplicerade och svåra ärenden påpekar Staaf och Wolmesjö (2014) vikten av att kunna söka stöd hos kollegor och bolla idéer med varandra. I likhet med deras resonemang ser vi att samtliga biståndshandläggare har tillgång till och möjlighet att diskutera komplexa och svåra ärenden kollegialt. Det visar sig att det främst är ansökningar till särskilt boende som lyfts, eftersom utredningen är omfattande och besluten ofta komplexa. Gällande beslut om särskilt boende, uppger biståndshandläggarna däremot att de har olika rutiner att arbeta utifrån.

Vi har nyligen instiftat möten, jag tror det är en gång i månaden eller varannan vecka, jag kommer inte ihåg exakt, men där vi ska lyfta SÄBO-ansökningar. Men som sagt, jag känner inte att jag har det behovet direkt utan jag kan ta mina egna beslut... (B6).

I citatet framkommer det att biståndshandläggaren har möjlighet att delta och lyfta ärenden i grupp. Däremot uppger B6 att behovet av att diskutera i grupp inte direkt är nödvändigt. Detta innebär att biståndshandläggaren i fråga känner sig bekväm med att ta dessa beslut på egen hand, vilket kan ses som motsats till Staaf och Wolmesjös (2014) resonemang om vikten av det kollegiala stödet. Att ta beslut angående särskilt boende på egen hand är däremot inget som alla biståndshandläggare uppger att de gör i sitt arbete. En annan biståndshandläggare uppger att ansökningar kring särskilt boende alltid diskuteras kollegialt samt med den närmsta chefen, innan beslutet tas.

Alla ansökningar om boende måste vi diskutera med vår chef då, det är väl också så, för att då hänger också chefen med på hur vi tänker och resonerar och att vi handläggare tänker i liknande banor också, för att vi diskuterar tillsammans i gruppen (B2).

B2 har en helt annan rutin gällande ansökningar kring särskilt boende, än vad handläggare B6 har. Detta åskådliggör den variation som finns mellan hur olika kommuner arbetar och hur organisationens ramverk präglar biståndshandläggarnas arbete. Detta betyder att biståndshandläggarna har olika strategier eller tillvägagångssätt för att hantera beslut om särskilt boende. Strategierna eller de tillvägagångssätt som används är alltså beroende av vilka organisatoriska rutiner och ramverk som finns i de olika kommunerna. En annan variation som finns är kopplade till delegationen från kommunens socialnämnd. Merparten av biståndshandläggare har full delegation, vilket innebär att de har mandat att fatta beslut om alla olika insatser. Även här finns en variation bland biståndshandläggarna, då en del har ett tak på hur många timmar de har delegation för att bevilja en insats. Därefter är det högre instanser, exempelvis chef och socialnämnd, som fattar beslut. Även här synliggörs det hur handlingsutrymmet beror på de organisatoriska ramar som finns, i likhet med Lipskys (2010) resonemang, kring hur gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme påverkas av organisationens ramverk. Även om biståndshandläggaren inte har delegation att fatta alla beslut, är biståndshandläggaren ändå den som gör utredningen som ligger till grund för beslutet.

...det är ju kanske ändå vi som sitter och tar in all information från den enskilde och vad hemtjänsten säger och de anhöriga och alla runtomkring, så vi är ju delaktiga så, men beslutet ligger inte hos oss (B2).

I citatet beskriver B2 att handläggaren, trots begränsad delegation, är delaktig i de beslut som chefen eller nämnden fattar, eftersom biståndshandläggaren är den som genomfört utredningen som sedan beslutet baseras på.

6.1.1 Sammanfattning av handlingsutrymme och delegation

I detta kapitel har vi presenterat hur biståndshandläggarna beskriver sitt handlingsutrymme och sin delegation. Vi kan tolka resultatet som att samtliga biståndshandläggare upplever att de har stort handlingsutrymme och därmed har möjlighet att fatta beslut utifrån de äldres individuella behov. Vi kan även urskilja att biståndshandläggarna har olika delegationsordning, beroende på vilken kommun de är verksamma inom. Några av biståndshandläggarna har full delegation och kan därmed fatta beslut i princip i alla ärenden, medan andra biståndshandläggare begränsas i sitt handlingsutrymme och får därmed överlämna vissa beslut till chefen eller kommunens socialnämnd.

6.2 Rättfärdigande av beslut

6.2.1 Argumentera och motivera

När de äldre ansöker om särskilt boende behöver biståndshandläggarna även motivera och argumentera för besluten. Som vi tidigare varit inne på behöver biståndshandläggaren, i enlighet med Scott och Lymans (1968) teori, använda ett *account*, som är accepterat utifrån de rådande sociala normerna. Utifrån intervjuerna utläser vi att biståndshandläggare främst använder olika *accounts* vid avslagsbeslut, alltså i de beslut som går den sökande emot. Detta tyder på att intervjupersonerna resonerar som att bifall är en accepterad handling utifrån den äldres perspektiv. Vilket i sin tur leder till att biståndshandläggarna vanligtvis inte behöver använda ett *account* i lika stor utsträckning, vid bifall. I situationer där biståndshandläggarna kan behöva använda ett *account* vid bifall, är det på grund av att beslutet blir ifrågasatt från kommunens perspektiv.

Som vi tidigare nämnt uppger samtliga biståndshandläggare att den främsta anledningen till att de äldre får avslag vid särskilt boende, är att de inte har ett tillräckligt omfattande omvårdnadsbehov. I citatet nedan framkommer det hur B1 använder sig av kvarboendeprincipen för att motivera ett avslag.

...man motiverar med det då att utifrån principen kan du bo hemma. Men för att det finns, det är väldigt vanligt förekommande att man till exempel

bara är otrygg. Att man inte har många hjälpinsatser men vill till boende... (B1).

I citatet poängterar B1 vikten av att tömma ut behovet i hemmet innan den äldre kan bli beviljad särskilt boende, utifrån enbart otrygghet och liknande skäl. I citatet kan vi även urskilja att den äldres vilja och känslor inte alltid kan beaktas, utan biståndshandläggaren fokuserar på att den äldre inte har många hjälpinsatser i hemmet, vilket innebär att behovet inte är uttömt.

I citatet framkommer det att det finns äldre som ansöker om särskilt boende till följd av att de är otrygga, trots att de inte har många insatser från hemtjänsten. I dessa ansökningar blir det avslag med ursäkten att det inte går att utesluta att behovet är uttömt i hemmet. För att motivera och argumentera för avslagsbeslutet och att den äldre kan bo kvar i det ordinära boendet använder B1 kvarboendepincipen. Detta tyder på att kvarboendepincipen har en social acceptans och är ett legitimt *account*. I bedömningen om den äldre individen har rätt att flytta till ett särskilt boende beskriver samtliga handläggare hur kvarboendepincipen tillämpas som en generell riktlinje.

Jag tänker på att det är ju väldigt mycket i arbetet när man utreder, till exempel ansökan om vårdboende, att man alltid utgår från hur behovet kan tillgodoses och ifall det kan tillgodoses i hemmet. I de flesta fallen så ska vi ju alltid utesluta ifall behovet kan tillgodoses i hemmet... (B4).

I citatet lyfter B4 fram hur kvarboendepincipen tillämpas i utredningsarbetet. Utgångspunkten är att den äldres behov, i första hand, ska tillgodoses i hemmet, innan man kan bevilja ett särskilt boende. Detta är ett resonemang som samtliga biståndshandläggare för och som speglar det Harnett, Jönson och Wästerfors (2012) beskriver. De menar att kraven för att flytta till särskilt boende är att insatserna ska vara uttömda och att behoven inte längre kan tillgodoses i det ordinära boendet, vilket speglar hur biståndshandläggare arbetar för att utreda rätten till särskilt boende.

... vi har ju fått till oss att man ska tillgodose behovet med hemvård och kan man inte det, så beviljar vi ju vårdboende (B5).

B5 beskriver att behovet ska tillgodoses i första hand i hemmet. När behovet inte längre kan tillgodoses i hemmet blir den äldre beviljad vårdboende. Det innebär att särskilt boende är en sistahandsåtgärd. Emerson (1981) menar att den åtgärd som vidtas sist, används restriktivt och

vid särskilda omständigheter, eftersom dessa åtgärder kan ses som drastiska. Dessa sistahandsåtgärder är alltså moraliskt och normativt problematiska, vilket speglar B5s resonemang i citatet. Därför kan vi anta att kvarboendepincipen är normativ och ses som det bästa alternativet för att tillgodose de äldres behov.

I den första delen av citatet ovan, beskriver B5 att detta är något som de fått till sig. Detta kan i sin tur tolkas som att det uppstår någon form av ursäkt i samband med att biståndshandläggaren motiverar att de äldres behov ska tillgodoses i hemmet innan särskilt boende aktualiseras. Genom att biståndshandläggaren uttrycker att det finns något eller någon som berättat att biståndshandläggaren ska tillgodose behovet i hemmet, innan man beviljar särskilt boende, kan vi anta att det har uppstått ett *account*, då biståndshandläggaren känner ett behov av att göra sin handling socialt accepterad. Detta speglar i sin tur att det även finns ett motstånd eller problem kopplat till kvarboendepincipen. Så länge kvarboendepincipen har varit dominerande inom äldreomsorgen, har man ansett att de särskilda boendena inte har varit ett bra alternativ för att tillgodose de äldres behov. Dock kan vi anta att det ordinära boendet inte heller är den mest optimala plats för den äldre att få sina behov tillgodosedda. Svensson, Johnsson och Laanemets (2013) beskriver att socialt arbete är en normativ praktik, vilket innebär att uppfattningarna om vad som är det bästa alternativet förändras med tiden.

En annan aspekt som biståndshandläggarna nämner, är att vissa äldre ansöker om särskilt boende när deras bostad utgör ett hinder, trots att de inte har särskilt stora omvårdnadsbehov. Jonsson et al. (2021) presenterar i en studie vikten av bostadsanpassning för att minska risken att de äldre ska drabbas av negativa hälsoeffekter, exempelvis att de äldre skadar sig i hemmiljön eller blir isolerade i hemmet och därmed inte kan delta i sociala aktiviteter längre. Bostaden i sig är dock inget som räknas in i bedömningen om rätten till särskilt boende. Detta kan innebära att de äldre kan få avslag på sin ansökan, utan hänsyn till att de inte kan ta sig ut på egen hand. I citatet nedan resonerar B4 kring ansvarsfördelningen.

Det är ju också det här med vad är personens egna ansvar och vad är liksom kommunens ansvar, som sagt personen har ju också själv ett ansvar att se till att man bor på ett lämpligt sätt (B4).

B4 beskriver att den äldre har ett eget ansvar att se över sin bostadssituation och att det inte är kommunens ansvar att se till att de äldre bor lämpligt. I citatet kan vi urskilja hur biståndshandläggaren ibland behöver motivera sina handlingar, genom att hävda att detta inte ligger på kommunens ansvarsområde utan på den äldre själv. Trots att det finns en

medvetenhet om att konsekvenserna kan bli att den äldre exempelvis isoleras i sitt hem. Biståndshandläggare använder inte enbart kvarboendepincipen när de motiverar avslag om särskilt boende, utan även sina begränsade ansvarsområden som ett *account*. Ett annat tillvägagångssätt som biståndshandläggarna använder för att motivera och argumentera för sina beslut är att använda sig av politikernas föreskrifter. I citatet nedan uttrycker B5 en lättnad över att ha ett begränsat handlingsutrymme.

Det är alltså bra att ha riktlinjer och beslut, asså det är skönt. För mig känns det bra att kunna säga så här har politikerna bestämt, här går gränsen (B5).

B5 motiverar sitt beslut genom att hänvisa till politikernas regler och riktlinjer när den äldre eller omgivningen ifrågasätter beslutet. Biståndshandläggare kan alltså *accounta* genom att använda organisationens ramar och det politikerna bestämt. I likhet med hur B5 hänvisar till politikerna, beskriver en annan biståndshandläggare hur tidigare domar och rättspraxis kan användas för att motivera svåra beslut. Genom att hänvisa till en överordnad eller högre instans blir deras avslag godkända, för att det anses vara enligt normen att följa politikernas och domstolarnas beslut och regler.

6.2.2 Retoriskt *trixande* i motiveringen till beslut

Biståndshandläggarna behöver alltså hitta legitima motiveringar och argument för sina beslut. Enligt Lipskys (2010) teori tenderar biståndshandläggare att välja den billigaste insatsen för att tillgodose de äldres behov. Samtliga av biståndshandläggarna är medvetna om den ekonomiska aspekten som finns i deras dagliga bedömningsarbete, samtidigt som de uppger att det dock inte är något som påverkar deras beslut. Däremot kan vi urskilja att den ekonomiska aspekten finns i både beslut kring särskilt boende och när det gäller begränsningar i hemtjänsten. Citatet nedan synliggör den ekonomiska aspekten i bedömningen.

Vi förstår att det kostar mycket för folk som nu ligger på sjukhuset och väntar och ska till korttid, eller som ska till vårdboende, men har man bedömt att de ska till korttid, så är det det som gäller och då kostar det mer. Men man tittar på personen och hjälpbehovet liksom (B5).

I citatet framkommer det att B5 har en medvetenhet om kostnaden för olika insatser, samtidigt som det är den äldres behov som ligger till grund för beslutet. I citatet urskiljer vi att biståndshandläggaren behöver *accounta* för att ha beslutat om en dyr insats, genom att

understryka att det är behovet som styr. Detta är ett exempel på när biståndshandläggarna behöver använda motivering i sina beslut och handlingar, trots att den äldre har fått bifall. Här kan vi anta att biståndshandläggaren behöver motivera sitt beslut som en konsekvens av att organisationen har ifrågasatt varför den äldre blivit beviljad en dyr insats. Biståndshandläggaren får därför accounta med att det är den äldres individuella behov som styr. Detta synliggörs av att biståndshandläggaren känner av att det finns en ekonomisk press från organisationen. B1 och B2 uttrycker även en lättnad över att de ärenden, där den ekonomiska aspekten ofta är inblandad, vanligtvis hamnar hos socialnämnden nämnden eller cheferna. Det tyder även på att biståndshandläggarna ibland känner av att det finns en ekonomisk aspekt som påverkar dem och deras arbete och att det därför känns bättre att ärendena hanteras av överordnad. Vidare förklarar biståndshandläggarna att ärenden som hanteras av chefer eller socialnämnd, oftast är när den äldres behov är så pass omfattande. Det blir så svårt att tillgodose behovet i hemmet och därför är det lämpligare med ett särskilt boende.

...när det kommer upp till si och så mycket hjälp, så är det inte rimligt att bo hemma längre och då börjar man ju hävda ekonomi...då det är för dyrt att ha dem hemma (B6).

I citatet beskriver B6 att det finns en gräns när det blir dyrare för kommunen att låta den äldre bo hemma i det ordinära boendet än att flytta till ett boende. Både B6 och även B2 nämner att det finns domslut som gör att kommunerna kan sätta en maxgräns på antalet hemtjänsttimmar, som den äldre kan bli beviljad. Om den äldre sedan ansöker om fler timmar kan alltså biståndshandläggaren avslå ansökan, då det börjar bli för dyrt och orimligt för kommunen att låta den äldre stanna hemma. Å ena sidan beskriver biståndshandläggarna att den äldres behov ligger till grund för vilka insatser den äldre ska få, å andra sidan kan de göra avslag med anledning av att den äldre har orimligt mycket hjälp i hemmet. Detta innebär att vissa beslut görs i motsats till kvarboendepincipen, där behovet ska tillgodoses i hemmet, vilket i sin tur kan tyda på att den ekonomiska aspekten är dominerande och sätter ramarna för var den äldre ska bo och få sina behov tillgodosedda.

Alltså jag vet att lagen säger väl att om det blir billigare att kunden flyttar till ett vårdboende så har kommunen rätt att avslå hemvård, eller ja jag vet inte exakt så, men det är ju ingenting som vi anammar här och det är ingenting som vi får till oss uppifrån heller. Jag tror att det finns något enstaka ärende där man har gjort det, men det är ingenting som jag har varit inblandad i (B3).

B3 uppger att det finns ärenden där kommunen kan ge avslag för fler insatser från hemtjänsten, utifrån att det är billigare för den äldre att flytta till ett särskilt boende. B3 anför att detta inte är något som kommunen eller biståndshandläggarna anammar, samtidigt som det senare i citatet uttrycks det motsatta, då det faktiskt finns ärenden där det har tillämpats. I citatet är B3 tydlig med att det är kommunen som har rätt att avslå samt att biståndshandläggaren i fråga inte har varit inblandad i de ärendena. Detta tyder på att ekonomin är känsligt när det gäller olika beslut och bedömningar samt att det inte är helt socialt acceptabelt, eftersom biståndshandläggaren tydligt tar avstånd från beslut där ekonomin är inblandad. Samtliga handläggare för resonemang som speglar B3s sätt att ta avstånd från den ekonomiska aspekten i bedömnings- och beslutsprocessen. Även B1 nämner att ekonomin inte är något som handläggare vill tänka på, vilket är ett uttalande som speglar alla biståndshandläggarnas inställning till ekonomin.

När Ivar-Lo Johansson (1949, 1952) presenterade de fördelar som fanns med att låta de äldre bo hemma med hemtjänst, var en av dem kopplad till den kostnadseffektiva aspekten. Detta är något som än idag är en fördel med kvarboendeprincipen, vilket innebär att den ekonomiska aspekten finns inbäddad i principen. Däremot hade biståndshandläggare inte kunnat motivera ett avslagsbeslut om särskilt boende, med hänvisning till att det är billigare för kommunen att de äldre ska bo kvar i det ordinära boendet, då detta *account* förmodligen inte hade blivit accepterat av den äldre och den äldres omgivning. Det kan betyda att kvarboendeprincipen är ett retoriskt trick för att dölja strävan efter kostnadseffektivitet.

6.2.3 Sammanfattning av rättfärdigande av beslut

Sammanfattningsvis behöver biståndshandläggare använda sig av olika *accounts* för att motivera och argumentera för de beslut som ifrågasätts av den äldre, men även av organisationen eller som på annat sätt kan uppfattas som moraliskt problematiska. Då biståndshandläggaren kan behöva förklara sig för både den äldre och organisationen synliggörs de krav och förväntningar som kommer från olika håll. Organisationen har krav på att besluten ska vara kostnadseffektiva, samtidigt som den äldre har förväntningar på att få sitt individuella behov tillgodosett. Därför uppstår *accounts* som exempelvis kvarboendeprincipen och även begränsat handlingsutrymme, när besluten blir ifrågasatta av den äldre, såsom att biståndshandläggarna fått till sig att särskilt boende är en sistahandsåtgärd. När handlingarna blir ifrågasatta av organisationen på grund av att

kommunen vill hushålla med resurserna, använder biståndshandläggarna *accountet* för att försvara att den äldres individuella behov styr besluten.

En möjlig tolkning kan vara att användandet av kvarboendeprincipen för att rättfärdiga negativa beslut, kan vara ett retoriskt tricks för att dölja den kostnadseffektiva strävan som finns och som kan ligga bakom vissa beslut, när det är billigare att tillgodose de äldres behov i hemmet. Däremot finns det en brytpunkt där det faktiskt är billigare att den äldre flyttar till ett särskilt boende. Detta kan tyda på att det billigaste alternativet egentligen är det som styr besluten och att kvarboendeprincipen samt rättspraxis är effektiva sätt att dölja den ekonomiska aspektens inflytande över beslutsfattandet.

6.3 Svårigheter i att tillämpa kvarboendeprincipen

6.3.1 Äldre som vill flytta

Biståndshandläggarnas definition av kvarboendeprincipen är att den äldre ska få bo hemma så länge den önskar. I citatet nedan speglar B3 samtliga biståndshandläggares definition av kvarboendeprincipen, vilket även speglar Socialstyrelsens (2007) definition att den äldre ska ha möjlighet att bo kvar i det egna boendet så länge som möjligt.

Det är ingenting vi pratar om jättemycket, det ska jag inte säga, just det begreppet, men det är ju att man ska kunna få bo hemma så länge som möjligt och så länge man själv önskar det. Sen gör vi ju en bedömning, vill man inte bo hemma längre, då gör vi en bedömning om man har rätt att flytta... (B3).

I citatet framkommer det att kvarboendeprincipen fungerar så länge den äldre vill bo kvar i sitt ordinära boende. Däremot beaktas den äldres önskemål inte i lika stor utsträckning när den äldre vill flytta in till ett särskilt boende, eftersom det då krävs en behovsprövning för att se om den äldre har rätt att flytta. Här synliggörs den maktaspekt som, enligt Lipsky (2010) finns i klientrelationen och hur makten kan bli ojämnt fördelad mellan biståndshandläggare och den äldre. I dessa situationer har biståndshandläggarna, dels organisatoriska ramverk att förhålla sig till, dels den äldres önskemål. Dock begränsas biståndshandläggarnas handlingsutrymme av de organisatoriska ramar som finns, vilket gör att de inte kan beakta de äldres önskemål om dessa går emot organisationens ramverk. I likhet med detta skriver Lipsky även att organisationen har ambitionen att anpassa klienten till organisationen för att klara av att ta hand om många klienter. På så sätt får organisationen större kontroll över sina

klinter och blir mer effektiva (ibid.). Detta innebär att kvarboendepincipen är fördelaktig för de äldre som vill få sina behov tillgodosedda i hemmet. Kommunens utgångspunkt, i första hand, är att tillgodose alla behov i det ordinära boendet med stöd av hemtjänst. Men kvarboendepincipen gynnar inte alla äldre, som framgår i citatet av B5:

...man tar för givet, att man tror att alla vill bo kvar hemma. Det vill inte alla. Många vill det, men alla vill inte det... (B5).

B5 förklarar att principen har som utgångspunkt att alla vill bo hemma, men det är inte hela sanningen. Biståndshandläggarna som arbetar nära de äldre beskriver hur de upplever att de kvarboendepincipen inte passar alla individer, vilket leder till att de äldre som vill flytta blir begränsade av principen och därmed inte passar in i organisationens ramverk och normer. Detta kan ses i likhet med det resonemang Lindelöf och Rönnbäck (2007) har om att den äldres egen livssituation och individuella behov ska beaktas och lyftas fram samt prövas mot lagstiftningens normer och syften. I citatet nedan beskriver även B2 hur kvarboendepincipen begränsar de som inte vill bo kvar i det ordinära boendet.

...den äldre kan tvingas bo hemma, har den inte många hjälpinsatser och man ansöker om särskilt boende, kan det ju komma tillbaka att du inte har stort omvårdnadsbehov och då att man kanske trycker extra mycket på kvarboendepincipen (B2).

B2 uppger i citatet att kvarboendepincipen begränsar de som inte har uttömt behovet i det ordinära boendet med stöd av hemtjänst, då biståndshandläggarna kan argumentera för och hävda att den äldre kan bo hemma i det ordinära boendet med stöd av kvarboendepincipen. Detta innebär att de äldres självbestämmande och valfrihet på hur deras behov ska tillgodoses på sätt och vis begränsas av kvarboendepincipen.

6.3.2. Äldre som inte vill flytta

Kvarboendepincipens grundtanke är alltså att den äldre ska få bo kvar i det ordinära boendet så länge som möjligt, oavsett ett omfattande omvårdnadsbehov. Trots det, har det i intervjuerna framkommit att det finns domslut som kan begränsa den äldres möjlighet att få sina behov tillgodosedda i hemmet då att det finns ett tak på hur många timmar som är rimligt att bli beviljad i hemmet. Även detta kan innebära att de äldres valfrihet och självbestämmande över var de ska få sina behov tillgodosedda begränsas. Hälften av våra

intervjupersoner berörde domsluten och att de kan mana till att den äldre kan blir tvungen att flytta till ett särskilt boende.

...det finns alltså domar på att man kan tyvärr inte själv exakt välja om man ska bo hemma, när man har så pass omfattande hjälp, för då blir det ju dyrare att bo hemma än på ett boende (B2).

I citatet framkommer det att kvarboendepincipen och valmöjligheter för den äldre faktiskt inte gäller till varje pris, om den äldre har så pass omfattande hjälpbehov att det är billigare att placera den äldre på ett särskilt boende. Även här synliggörs den ekonomiska aspektens inverkan. Detta innebär att kvarboendepincipens grundtanke åsidosätt, då det kommer en ekonomisk aspekt som tar över. Lindelöf och Rönnbäck (2007) beskriver att den äldre ska ha möjlighet att ta ställning i beslut kring sig själv utan några hinder, för att exempelvis inte kunna placera den äldre på ett särskilt boende mot den äldres vilja. I likhet med det, beskriver biståndshandläggarna att, å ena sidan kan ingen tvinga den äldre att flytta, å andra sidan blir man inte beviljad mer bistånd och hjälpinsatser i hemmet.

I dessa situationer bortser man från kvarboendepincipen samt självbestämmanderätten på sätt och vis. Den äldre kan alltså välja mellan att flytta till ett särskilt boende eller inte få alla sina behov tillgodosedda, då de inte blir beviljade fler insatser i hemmet. Trots att den äldres önskemål om att få behoven tillgodosedda i hemmet, i linje med kvarboendepincipen, följer den äldre inte kommunens norm då den äldre ska vilja flytta till ett boende när kostnaden för insatserna i hemmet överstiger kostnaden för ett särskilt boende. Även här kan vi tolka att den ekonomiska aspekten värderas högre än de äldres önskemål och valfrihet.

Vidare berör biståndshandläggarna ett annat dilemma kopplat till detta som kan uppstå när den äldre lider av kognitiv svikt och inte har insikt i sin situation. Samtliga biståndshandläggare beskriver att det gäller att motivera den äldre till att ta emot hjälp eller ansöka om särskilt boende, men att de däremot inte kan tvinga. Även detta speglar Lindelöf och Rönnbäck (2007) resonemang om hur central självbestämmanderätten är och att den äldre ska kunna fatta beslut gällande sig själv utan några hinder.

Det handlar ju ändå om att vi jobbar med en frivillig lag även om man har kognitiv svikt eller så, så har man ju ändå den här självbestämmanderätten, man ska få bestämma själv om man vill och då får vi följa där såklart (B3).

I citatet beskriver B3 hur självbestämmanderätten dominerar, trots den äldre i fråga inte har insikt över sin situation. I likhet med hur B3 beskriver dessa situationer, uppger B2 att det ofta uppstår dilemman när den äldre har kognitiv svikt då B2 inte vill bestämma över huvudet på den äldre. Även B5 uppger att det är viktigt att personer med kognitiva nedsättningar får bestämma själv, vilket innebär att biståndshandläggare ibland kan komma i konflikt med bland annat anhöriga som tror de kan placera den äldre på särskilt boende utan samtycke till följd av sjukdomen. I dessa situationer är biståndshandläggare tvungna att *accounta* för sina bedömningar och beslut, då den äldres omgivningen kan ifrågasätta handläggarens handlingar och beslut. I ärenden när den äldre lider av kognitiv svikt är det vanligt att anhöriga vill vara delaktiga i ansökan och utredningen, vilket innebär att dessa sedan kan ifrågasätta biståndshandläggarnas beslut är de inte bifaller ansökan.

Det är så viktigt att komma ihåg att det är personen själv som bestämmer även om det sitter en dotter eller två envisa söner... sitter personen och säger nej jag vill inte och då är det som gäller. Det är så viktigt att personen, trots kognitiva nedsättningar får personen bestämma själv (B5).

I citatet beskriver B5 hur viktigt det är med självbestämmande. Även biståndshandläggare uppger att de försöker motivera de äldre med kognitiv svikt, kan de aldrig ta beslut över den äldres huvud. Biståndshandläggarna använder alltså självbestämmanderätten som ett *account* när den äldre har ett behov att flytta men inte vill.

6.3.3 Sammanfattning av begränsningar i tillämpningen av kvarboendepincipen

Sammanfattningsvis är kvarboendepincipen gynnsam för de äldre som följer den rådande normen. Normen är att de äldre ska vilja bo hemma så länge som det är det billigare alternativet för kommunen eller så länge de med stöd i hemmet klarar av att ta hand om sig själv, därefter ska den äldre vilja flytta till ett boende. När de äldre inte följer normen uppstår det svåra dilemman för biståndshandläggare. När den äldre inte vill flytta fast det föreligger behov, kan hamna biståndshandläggaren i konflikt med den äldres anhöriga och får därmed *accounta* med självbestämmanderätten. Biståndshandläggaren kan även komma i konflikt med organisationen och strävan efter det billigaste alternativet och detta kan leda till att den äldres självbestämmande begränsas av organisationens knappa resurser och ramar.

Det intressanta här är att man kan tolka biståndshandläggarnas beskrivning som att kommunens ekonomi är en faktor som i vissa fall kan begränsa tillämpningen av kvarboendepincipen och även den äldres självbestämmanderätt. Det är alltså

självbestämmande inom organisationens ramar och den äldres önsknings om var den ska få sitt behov tillgodosett bör vara i linje med var behoven tillgodoses på det mest kostnadseffektiva sättet till följd av knappa ekonomiska resurser.

7. Diskussion och slutsats

I detta kapitel kommer vi sammanfatta studiens resultat med frågeställningarna som underrubriker. Därefter kommer vi presentera en slutdiskussion kring vårt resultat och andra intressanta frågor som väckts till följd av studiens resultat.

7.1 Slutsats kopplat till frågeställningarna

7.1.1 Hur beskriver biståndshandläggarna sitt handlingsutrymme i beslutsprocessen?

Samtliga biståndshandläggare beskriver att de har ett stort handlingsutrymme och därmed kan fatta individuella beslut för att tillgodose de äldres behov. Dock framkommer det att biståndshandläggarna även har olika delegation i och med att olika kommuner har olika delegationsordning, vilket synliggör hur biståndshandläggarna måste förhålla sig och arbeta utifrån kommunens ramar.

7.1.2 Hur motiverar och argumenterar biståndshandläggare för sina beslut?

Enligt biståndshandläggarna ska de äldres behov i första hand tillgodoses med stöd av hemtjänst i det ordinära boendet. När behoven inte längre kan tillgodoses i hemmet, aktualiseras frågan om särskilt boende. Intervjupersonerna tycks alltså förhålla sig till särskilt boende som en slags sistahandsåtgärd. Vid avslagsbeslut behöver vanligtvis biståndshandläggaren motivera och argumentera sitt avslag inför den äldre och den äldres omgivning, oftast nära anhöriga. Då används bland annat kvarboendepincipen, begränsat handlingsutrymme och rättspraxis. Vid bifall kan däremot biståndshandläggaren behöva argumentera och motivera inför kommunen till följd av att ha beviljat en dyr insats. Då poängterar biståndshandläggaren att det individuella behovet styr. Vidare kan kvarboendepincipen och rättspraxis även användas som ett retoriskt trick för att dölja det ekonomiska inflytandet över beslutsfattandet.

7.1.3 Möjliga dilemman i tillämpningen av kvarboendepincipen som identifieras av biståndshandläggarna

Kvarboendepincipen är enligt biståndshandläggarna gynnsam för de äldre som följer normen. Principen begränsar dels biståndshandläggarna när de bedömer att den äldre har behov att flytta, fast den äldre inte vill, dels när den äldre vill flytta utan att ha ett omfattande vårdbehov. De äldre ska vilja flytta till ett särskilt boende innan det blir för dyrt och omfattande. På detta vis begränsas kvarboendepincipen av den ekonomiska aspekten, då kommunen inte har resurser att tillgodose ett allt för omfattande behov i hemmet. Det leder till att den äldres självbestämmande begränsas av kommunens resurser, ramar och ekonomi.

7.2 Slutdiskussion

Under denna studies gång har vi blivit införstådda med att biståndshandläggare har ett väldigt viktigt och komplext uppdrag. Biståndshandläggaren måste i sitt arbete kunna navigera mellan lagstiftning, kommunens riktlinjer och regelverk, den äldres uttryckta behov, anhörigas intressen samt vilka insatser kommunen har att erbjuda den äldre. Detta leder till att biståndshandläggaren har en rad olika krav och förväntningar som många gånger står i motsats till varandra, vilket i sin tur gör att biståndshandläggaren, i sitt handlingsutrymme, ofta behöver ta ställning och fatta beslut i svåra ärenden. Genom att argumentera och motivera sina beslut och ställningstaganden med socialt accepterade anledningar klarar biståndshandläggarna av att genomföra sitt arbete.

I studien har vi kommit fram till att det ordinära boendet är utgångspunkt för var de äldre ska få sina behov tillgodosedda och därför kan kvarboendepincipen även användas som motivering till exempelvis ett avslagsbeslut. Vi anser att det finns två olika uppfattningar om kvarboendepincipen, innan vi påbörjade denna studie hade vi uppfattningen om att kvarboendepincipen fanns till för de äldre och som gav möjligheter till självbestämmande och valfrihet. Däremot har vi i denna studie funnit att kvarboendepincipen även har en annan sida, genom att principen tvärtom kan begränsa de äldres valfrihet, utifrån strävan efter kostnadseffektivitet och kommunens knappa resurser. Vi anser att den förstnämnda uppfattningen ofta förespråkas, medan den andra uppfattningen tillämpas av kommunerna som en konsekvens av knappa resurser, vilket skulle kunna förklara att kvarboendepincipen inte på ett enkelt sätt kan tillämpas i biståndshandläggarnas beslutsprocesser. Även om kvarboendepincipen länge har guidat svensk äldreomsorgspolitik är det också en omtvistad

och ibland kritiserad princip. Vår empiri tyder på att kvarboendepincipen, när den används i bedömningen av äldres behov av flytt till särskilt boende, alltså kan ses som ett retoriskt trick för att dölja hur utbredd den kostnadseffektiva strävan är. Dock är kommunernas knappa resurser inget nytt inom äldreomsorgen, då vi även i äldreomsorgens historia kan urskilja hur den ekonomiska frågan och knappa resurser tidigare präglat och satt gränser för exempelvis upprustningen av dåtidens ålderdomshem (Edebalk, 1991).

Vi har även kommit fram till att biståndshandläggarnas arbete präglas av de rådande normerna, exempelvis att särskilt boende ska användas som en sistahandsåtgärd. Kvarboendepincipen har sedan 1950-talet präglat äldrepolitiken utifrån en omfattande samhällsdebatt (Akner, 2016). Idag kan vi urskilja att det återigen finns en debatt kring var de äldre ska få sina behov tillgodosedda, vilket gör att det kommer bli intressant att följa denna debatt och se hur den utvecklats i samhället och därmed se hur biståndshandläggarnas arbete kanske kommer att förändras.

Om vi tar avstamp i vår studie, finner vi det intressant att undersöka kvarboendepincipen och den ekonomiska aspekten på en högre politisk nivå. Det hade varit intressant att undersöka hur politikerna ser på hur den ekonomiska aspekten begränsar de äldres självbestämmande och hur debatten om kvarboendepincipen påverkar äldreomsorgen samt hur politikerna ställer sig till den kritik som framkommit mot principen. Vidare har vi även under denna studie blivit införstådda med att det inte finns många studier kring de äldres uppfattning och åsikter kring kvarboendepincipen. Vi har funnit lite tidigare forskning kring äldres tankar om flytt, men däremot inget som presenterar de äldres inställning till principen, vilket gör att det finns ett behov av att undersöka kvarboendepincipen och var de äldre ska få sina behov tillgodosedda ur olika aktörers perspektiv.

Avslutningsvis vill vi studenter poängtera komplexiteten inom biståndshandläggning och hur biståndshandläggare många gånger måste brottas med alla krav och förväntningar från omgivningen, samtidigt som biståndshandläggarna ska finnas till för den enskilda äldre, beakta dennes önskemål och tillgodose dennes behov utifrån kommunens ramar, såsom till exempel kvarboendepincipen.

8. Referenslista

Akner, Gunnar (2016) Kvarboendepincipen. *Svensk geriatrik* (2):6–6.

Ahrne, Göran & Peter Svensson (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Upplaga 2:2. Stockholm: Liber.

Ahrne, Göran & Peter Svensson (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Upplaga 2:2. Stockholm: Liber.

Andersson, Lars (2009) Måste vi utplåna den fjärde åldern? I: Håkan Jönsson, *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Uppl. 1:1 Linköping: Linköping University Electronic Press.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 3. Stockholm: Liber.

Blomberg, Staffan (2004) *Specialiserad biståndshandläggning inom den kommunala äldreomsorgen Genomförandet av en organisationsreform och dess praktik*. Socialhögskolan: Lunds universitet.

Dunér, Anna (2007) *To maintain control: Negotiations in the everyday life of older people who can no longer manage their own*. Göteborg: Skriftserien Institutionen för socialt arbete 2007:1

Dunér, Anna (2018) Equal or individual treatment: contesting storylines in needs assessment conversations within Swedish eldercare. *European Journal of Social Work* 21(4):564–558.

Dunér, Anna (2020) *Biståndshandläggning inom äldreomsorgen - Villkor och dilemman* Uppl. 1:1, Lund: Studentlitteratur AB.

Dunér, Anna, Pär Bjälkebring & Boo Johansson (2018) Autonomy, Choice and Control for Older Users of Home Care Services: Current Developments in Swedish Eldercare. *Journal of Social Service Research* 45(5):1–13.

Dunér, Anna & Monica Nordström (2005) *Biståndshandläggningens villkor och dilemman inom äldre- och handikappomsorg*. Uppl. 1:3, Lund: Studentlitteratur AB.

- Dunér, Anna & Monica Nordström (2006) The discretion and power of street-level bureaucrats: an example from Swedish municipal eldercare. *European Journal of Social Work*, 9(4):425–44.
- Edebalk, Per Gunnar (1990) *Hemmaboendeideologins genombrott. åldringvård och socialpolitik 1945–1965*. Socialhögskolan: Lunds universitet.
- Edebalk, Per Gunnar (1991) *Drömmen om ålderdomshemmet - åldringvård och socialpolitik 1900–1952* Socialhögskolan: Lunds universitet.
- Edebalk, Per Gunnar (2016) *Den "nya äldreomsorgen" i Sverige. Om framväxten 1965–1993* Socialhögskolan: Lunds universitet.
- Eldén, Sara (2020) *Forskningsetik. Vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Uppl. 1. Lund: Studentlitteratur AB.
- Emerson, Robert M (1981) On last resorts. *American Journal of Sociology*. 87(1):1–22
- Eriksson Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2017) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 2:3. Stockholm: Liber.
- Forsberg, Katarina (2019) *PRO* riktar hård kritik: Det är bråttom. *Aftonbladet* <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/p60BOE/pro-riktar-hard-kritik-det-ar-brattom> [Hämtad 22-03-24]
- Granbom, Marianne, Susanne Iwarsson, Marianne Kylberg, Cecilia Pettersson & Björn Slaug (2016) A public health perspective to environmental barriers and accessibility problems for senior citizens living in ordinary housing. *BMC Public Health*. 16(1):1–11.
- Haak, Maria (2006). *Participation and Independence in Old Age - Aspects of home and neighborhood environments*. Department of Health Sciences: Lunds universitet.
- Harnett, Tove, Håkan Jönson & David Wästerfors (2012) *Makt och vanmakt på äldreboende*. Uppl. 1. Lund: Studentlitteratur AB.
- Isaksson, Cristine (2014). Skolkuratorers handlingsutrymme – gränser, legitimitet och jurisdiktion. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 20(1): 47–66.

Iwarsson, Susanne (2008) Utformning av olika boendemiljöer för äldre. I: statens offentliga utredningar (SOU 2008: 13) *Bo bra hela livet del 2 Bilagor*.

Jacobsen, Dag Ingvar (2007) *Hur genomför man undersökningar? - Introduktion till samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 2:1 Lund: Studentlitteratur.

Jegermalm, Magnus, Dan Lundgren & Lena Östlund (2020) Formell och informell omsorg I: Marie Ernsth-Bravell & Lena Östlund (red.) *Äldre och åldrande. Grundbok i gerontologi*. Uppl. 3. Malmö: Gleerups.

Johansson, Ivar-Lo (1949) *Ålderdom*. KF:s Bokförlag.

Johansson, Ivar-Lo (1952) *Ålderdoms-Sverige: En stridsskrift*. Häftad bok. BFB.

Jonsson, Oskar, Johan Frögren, Maria Haak, Björn Slaug & Susanne Iwarsson (2021) Understanding the Wicked Problem of Providing Accessible Housing for the Ageing Population in Sweden. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 18(3): 1–21.

Jönsson, Håkan (2010). *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Uppl. 1. Malmö: Liber.

Lind, Rolf (2017). *Vidga vetandet: En introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Uppl. 1:3 Lund: Studentlitteratur.

Lindelöf, Margareta & Eva Rönnbäck (2004) *Att fördela bistånd – Om handläggningsprocessen inom äldreomsorgen*. Institutionen för Socialt arbete: Umeå universitet.

Lindelöf, Margareta & Eva Rönnbäck (2007). *Biståndshandläggning och handlingsutrymme - från ansökan till beslut i äldreomsorgen*. Lund: Studentlitteratur AB.

Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded ed. New York: Russell Sage Foundation.

Löfqvist, Charlotte, Marianne Granbom, Ines Himmelsbach, Susanne Iwarsson, Frand Oswald, & Maria Haak (2013) Voices on Relocation and Aging in Place in Very Old Age- A Complex and Ambivalent Matter. *The Gerontologist*, 53(6):919–927.

Olaison, Anna (2009) *Negotiating needs: processing older persons as home care recipients in gerontological social work practices*. Linköping: Linköpings universitet:

Ponnert, Lina & Kerstin Svensson (2016) Standardization - the end of professional discretion? *European Journal of Social Work*, 19(3–4):586–599.

Rahm Hallberg, Ingalill (2008) *Äldres boende ur ett vård- och omsorgsperspektiv I: statens offentliga utredningar (SOU 2008: 13) Bo bra hela livet del 2 Bilagor*.

Riksföreningen Äldres Hälsa (2018) *Kvarboendeprincipen - för vems bästa?* <https://aldreshalsa.com/kvarboendeprincipen-for-vems-basta/> [Hämtad 22-03-29]

Scott, Marvin B & Lyman, Stanford M (1968) Accounts, *American Sociological Review*. 33(1):46–62.

Seniorval (u.å.a) <https://seniorval.se/bra-att-veta/vad-kan-du-fa-hjalp-med> [Hämtad 22-04-27]

Seniorval (u.å.b) <https://seniorval.se/bra-att-veta/aldreboende> [Hämtad 22-04-27]

Seniorval (u.å.c) <https://seniorval.se/bra-att-veta/ansokningsprocessen-steg-steg> [Hämtad 22-04-27]

SFS (2001:453) *Socialtjänstlag*

Socialstyrelsen (2006) *Lagstiftningen inom vården och omsorgen om äldre. Likheter och skillnader mellan socialtjänst- och hälso- och sjukvårdslagstiftningen*. Art.nr 2006-131-24.

Socialstyrelsen (2007) *Trappan mellan kvarboende och flytt*. Art.nr 2007-123-20.

Socialstyrelsen (2011). *De mest sjuka äldres vård och omsorg – en beskrivning utifrån nationella indikatorer*. Art.nr 2011-12-6.

Socialstyrelsen (2016) *Din rätt till vård och omsorg. En vägvisare för äldre*. Art.nr. 2016-5-5.

Socialstyrelsen (2020) *Vård och omsorg om äldre. Lägesrapport*. Art.nr 2020-3-6603.

Staaf, Annika & Maria Wolmesjö (2014) Om etiska dilemman och rättssäkerhet i handlingsprocessen. (red.) I: *Rätt till bistånd i äldreomsorg. Etik, juridik, praktik och profession*. Malmö: Gleerup.

Staaaf, Annika (2014) Handläggningsprocessen i biståndsärenden. I: Maria Wolmesjö & Annika Staaaf (red.) *Rätt till bistånd i äldreomsorg. Etik, juridik, praktik och profession*. Malmö: Gleerup.

Statistiska Centralbyrån (1991) *Socialtjänststatistik 1982–1989*. Upp.1. Örebro: Stilbildarna.

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2013) *Handlingsutrymme Utmaningar i socialt arbete*. Uppl. 1:3 Stockholm: Natur & Kultur.

Svensson, Peter (2017) Teorins roll i kvalitativ forskning I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 2:3 Stockholm: Liber AB.

Szebehely, Marta (red.) (2005) *Äldreomsorgsforskning i Norden En kunskapsöversikt*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.

Westerlund, Peter (2008) Om orsaker och motiv för att flytta till särskilt boende, I: statens offentliga utredningar (SOU 2008: 13) *Bo bra hela livet del 2 Bilagor*.

Wolmesjö, Maria (2014) Introduktion. I: Wolmesjö, Maria & Annika Staaaf (red.) *Rätt till bistånd i äldreomsorg: Etik, juridik, praktik och profession*. Uppl. 1. Malmö: Gleerup.

Österholm H, Johannes, Annika Taghizadeh Larsson & Anna Olaison (2015) Handling the Dilemma of Self-Determination and Dementia: A Study of Case Managers' Discursive Strategies in Assessment Meetings. *Journal of Gerontological Social Work*. 58(6): 613–636.

Bilagor

Bilaga 1

LUNDS
UNIVERSITET

Informationsbrev

Information om examensarbete i socialt arbete

Vi heter Ellen Torkelsson och Camilla Lundberg och är två socionomstudenter från Lunds universitet. Nu våren 2022 är det dags för oss att skriva vårt examensarbete i socialt arbete. Vi ska genom en kvalitativ metod undersöka biståndshandläggares upplevelse av kvarboendeprincipen.

Du tillfrågas härmed om deltagande i vår studie, vilket innebär medverkan i en intervju. Intervjun är semistrukturerad, vilket innebär att vi kommer utgå från olika teman där du som respondent har möjlighet att fritt svara på frågorna med dina egna ord. Vi beräknar att intervjun kommer ta cirka 50–60 minuter och vår ambition är att få samtycke till att spela in intervjun för att möjliggöra transkribering av intervjun i dess helhet. Det är enbart vi studenter samt vår handledare som kommer få tillgång till materialet. Materialet kommer även raderas när studien är färdigställd.

Medverkan i denna studie är helt valfritt och du som respondent kan närsomhelst avbryta ditt medverkande utan närmare motivering. Vi hoppas du vill medverka och om du har några frågor eller funderingar är det bara att höra av dig till oss!

Handledare: Elisabeth Carlstedt
Mejl xxx

Student: Ellen Torkelsson
Mejl xxx

Student: Camilla Lundberg
Mejl xxx

Bilaga 2

Samtycke

För att du ska kunna delta i vår studie, som syftar till att undersöka biståndshandläggares upplevelse av kvarboendepincipen, behöver vi inhämta ditt samtycke och informera dig om de forskningsetiska riktlinjer som ligger till grund för studiens genomförande. Innebörden av de forskningsetiska principerna finns beskriva längst ner i detta dokument, och innebär bland annat att ditt deltagande är frivilligt och att du kan avbryta ditt deltagande när som helst. Den information som du har lämnat kommer då inte att användas i studien.

Samtliga personuppgifter som inhämtas kommer också att aidentifieras och hanteras konfidentiellt. Efter att uppsatsen är godkänd kommer allt material som ligger till grund för studien att förstöras.

Då studien genomförs fysiskt, inhämtas ditt formella samtycke både muntligt och skriftligt i samband med genomförandet av intervjun. När du ger ditt samtycke innebär det att:

- Du har fått muntlig och skriftlig informationen om studien och har haft möjlighet att ställa frågor om ditt deltagande och samtycke.
- Du samtycker till att delta i studien.
- Du ger mitt samtycke till:
  - att dina personuppgifter behandlas på det sätt som beskrivs enligt de forskningsetiska principerna som presenteras nedanför.
  - att följande personuppgifter samlas in: yrkesprofession inom socialt arbete.
  - att de insamlade uppgifterna kommer att bevaras tills att uppsatsen är godkänd.

Plats och datum:

Deltagarens underskrift

Ansvariga för examensarbetet

Ort och datum: Helsingborg/ Lund

Namnteckning: Camilla Lundberg & Ellen Torkelsson

Intervjuguide

1. Tema - Bakgrund

- Vill du berätta lite om dig själv?
- Utbildning och tidigare yrkeserfarenheter?
- Hur länge har du arbetat som biståndshandläggare?
- Vad innebär din roll som biståndshandläggare?

2. Tema - Kvarboendeprincipen

- Vad tänker du på när du hör begreppet kvarboendeprincipen?
- Vilka fördelar/nackdelar upplever du kvarboendeprincipen bär med?
- Hur tillämpas kvarboendeprincipen idag, har det förändrats under tid?
- Hur upplever du att de äldre tänker kring ordinarie boende respektive särskilt boende?

3. Tema - Äldre individens livssituation

- Vilken roll spelar individens livssituation och omgivning i bedömningen, tex bostaden?
- Hur fungerar kvarboendeprincipen när individen har kognitiv svikt?
- Händer det att äldre vill flytta även om du inte bedömer att det föreligger behov? Hur hanterar man en sådan situation och hur tänker du kring det?
- Upplever du att det är många som ansöker om särskilt boende som får avslag?
- Vad upplever du är orsaken till att äldre får avslag ansöker vid ansökan om särskilt boende?
- Finns det någon gräns för när man inte längre kan bo hemma, det vill säga, vad är det för faktorer i bostaden som gör att individen med vård och omsorgsbehov inte längre kan bo kvar?

4. Tema - Beslutsfattandet och handlingsutrymmet

- Hur upplever du ditt handlingsutrymme?
- Hur upplever du riktlinjerna och beslut från nämnden/ledningen?
- Finns det situationer där du som biståndshandläggare känner dig maktlös kopplat till kvarboendeprincipen?
- Hur prioriterar du i komplexa ärenden, diskuteras svåra och komplicerade beslut ibland kollegorna? Eller tas de själv?
- Finns det någon ekonomisk aspekt att ta hänsyn till eller som påverkar beslutsfattandet kopplat till kvarboendeprincipen?

5. Tema Avslutning

- Finns det något du vill tillägga som du känner att vi missat att frågat?
Sedan lite generella tips: